Атмағ—ики мә'нада ишләнир: 1) атмаг, 2) төкмәк, тәмизләмәк.

чан || *чән* гошмасы һәм гәдәр, һәм дә кими мә'насында ишләнир; мәс.: 1) инишиләчән (*Ичш.*)←инишилә гәдәр, 2) онынчан (*П.*)←онун кими.

Бундан әлавә Бакы диалектиндә полисинтетик (йә'ни бир сөзлә бир чүмләни билдирмәк) сәчиййә дашыјан тәркиб-сөзләрә дә тәсадүф эдилир. Ашағыда вердийимиз тәркиб-сөз, көзәллийи тә'рифләмәк мәгамында ишләнир; мәс.:

— Бир гызду, назәнинсәнәм, фүрүшдәкирдар, *кәлмәникөр, дәрдимнән өл.* (*Бш.*)

Мүәййән парча адларында да полисинтетизми көрә билирик.

1) *Һачмәнәбах*
2) *Кәндәдур*
3) *Алышдым-јандым*

—дан бир дес палтар тикдирдим. (*Бш.*)

Күсән, инчийән мә'насында *декмәдүшәр* сөзүндә дә полисинтетизми көрмәк мүмкүндүр.

— *Декмәдүшәрин* биридү. (*Ичш.*)

Лексика һаггында үмуми шәкилдә дедикләримизи нүмунәләрлә көстәрмәк мәгсәдилә Бакы диалектиндә сәчиййәви олан сөзләри вә бунларын изаһыны вермәйи лазым билдик.

ЛУҒӘТ

А

абгора (*Ш.*), абгура (*Ичш.*)—гора сую.
аби (*Ичш.*) —көй; аби чит.
авазмах (*Ичш.*) —рәнкин солмасы.
аварагули (*Ичш.*) —ишсиз, бош-бош кәзән.
—Аварагулунун биридү.

ағ —1) ағ мә'насында, 2) тамам (*Ч., С., М.*)
—Онун дидиjи ағ јаланду. (*М.*)

ағачбәлкә (*Һөс.*) —үзбәүз вурушма.

ағчиjәр (*Бш.*) —горхаг.
—Ағчиjәрүн биридү.

ади (*Бш.*) —әсла, һеч.
—Ади мәним муннан һеч хәбәрим јохды. (*Бш.*)

азман (*Ш.*) —чох бөйүк, ири.
—Бакидә азман өјләр тикилир.

ајзымағ (*Г.*) —ачылмаг, башга диалектләрдә: ајазымаг.
—Һава ајзыјыб

ајнымағ (*Забрат*)—хәстәликдән айылмаг, ишдән баш ачмаг
—Һеч ишдән баш ајныјырам ки?
—Бир аз ајныјыб.

ајын-ојын (*Һөс.*) шей-мей, шей-зат.
—Ајыннан-ојыннан неjүз вар?

ал (*Забрат*) —һилә, ялан.
—Әли Һәсәни алдилиjчән апарыб.

алабобат (*Һ.*)—бабәт, орта; нә яхшы, нә яман; бир тәһәр.
—Иши алабобат көриб.

алагапи (*Бш.*) —бөйүк күчә гапысы.
—Әрәбәни алагапыдан ичәри чек.

алајы (*Ш., Ичш., Бш.*)—башга, өзкә.
—Алајы адамнан ишүн олмасун. (*Ичш.*)

алатала (*Ичш.*) —орада-бурада олан, тала-тала, һәр чәһәти мүнтәзәм олмаян.
—Ај балам, бу өрпекә нолуб ки, белә алаталаду.

Бу сөз ики сөзүн бирләшмәсиндән әмәлә кәлмишдир; 1) ала (ярым)+2) тала (мешә ичиндәки ачыглыг). Инди исә парчада ишләнир.

алачула (*Н.*) —орта, бир тәһәр.
—Јери алачула ишдиjиб.

ангут (*Ичш.*) —чох йийән, ачкөз.
—Ангута дөниб, једикчә дојмыр.

андыр (*Ш.*) —йийәсиз, саһибсиз (шей һаггында)
—Андыра галмыш палтаррари.

Бу эрмәничә *антер* сөзүндән олуб, ики һиссәдән ибарәтдир: 1) ан—инкарлыг билдирән-*сиз* шәкилчиси; 2) тер—саһиб (антер эрмәничә саһибсиз) демәкдир.

ара сајхаш (*Ичш.*) —ара сакит.

—*Ара сајхашкән бырдан көтрүл.*

арахчын (*Ичш.*) —Әрәбчә тәр мә'насыны ифадә эдән *әрәг* сөзү илә топламаг, йығмаг мә'насыны ифадә эдән *чин* сөзүнүн бирләшмәсиндән әмәлә кәлиб, ипликдән тохунмуш баш кейими демәкдир.

ари (*К.*) —тәмиз, саф.

—*Ајдан ари, судан дури.*

Бу сөз архаик сөзләрдән олуб, гәдим әдәби дилимиздә дә бу мә'нада ишләнмишдир.

арыдмаг (*Ичш., Бш.*)—тәмизләмәк.

—*Дүкини арыдмышам.* (*Ишч.*)

Бакы диалектиндә *ари* сөзү, *арыдмаг* фе'линдә өзүнү даһа айдын көстәрир.

асда-асда (*Ичш.*) —аһәстә, яваш-яваш.

—*Асда-асда даныш.*

—*Асда-асда кәл.*

атмарал (*Ичш.*) —адмирал; адмирал сөзүнүн халг этимолокиясыдыр. Бакыда: бич, билән мә'насында ишләнир.

—*Әли атмаралын биридү.*

афәрдикәр (*Н.*) —доланачаг.

—*Афәрдикәрим јахчыду.*

аһарланмаг (*Ш.*) —янмаг, а-һар-лан-маг; әрәбчә. حار='исти, гызғын, а-|һар-ланмаг=истиләнмәк, гызғынлашмаг сөзләриндән дүзәлмишдир.

Б

бадыч (*Н.*) —узун боғаз чораб.

Газахда *бадыш* дейилир ки, бу да аяғлығы олмаян вә ялныз балдыра кейилән боғазлыг демәкдир.

базу (*Ш.*) —һүндүр ер; экинләр арасында сәрһәдди билдирир.

—*Әһмәд өз базусини чәкиб Әлинүн экин јеринүн ичинә.* (*Ш.*)

Кировабадда *базы* бостанчылыгда ләкләр арасында олан узунуна торпаг йығынына дейилир.

бамбули (*Ичш.*) —ләягәтсиз, йүнкүл адам.

башдан соди (*Ш.*)—башдан совмаг, ала-ярымчыг.

—*Иши башдан соди еләди кетди.*

бебә (*Ичш.*) —көрпә ушаг.

—*Мән бебә дөкүрәм ки, мәни горхудырсан.*

бедгылыг (*Ичш.*) —хасиййәти пис, бәдрәфтар.

—*Бедгылыг адамду.*

беддам (*Ичш.*) —бәднам биабыр, русвай.

—*Һеч нә јох, арада мән беддам олдым.*

бедәл (*Ш.*) —гаршылыг, гиймәт, әвәз, сурәт.

бедәнчәрә (*Ичш.*) —бәдләкәр, кифир, ярашыгсыз, ийрәнч.

—*Бедәнчәрәнүн биридү.* (*Ичш.*)

бедид (*Ш.*) —япылдыгдан сонра ахыб, тәндирин дибинә төкүлмәкłә гызармыш, позғун шәкилли чөрәк. Кировабадда буна *күт* дейилир.

—*Ај гадоү алым, мәним тишдәрим вар ки, бедид јијим!*

бедјә (*Ичш.*) —ики тәрәфин бир-биринә сөйләдикләри мәнзум сөзләр; мәс.:

—*Вур нағара, кәлек дамаг үссүнә,*
Бедијә дијән кәлсүн бүлаг үссүнә.

беднөүс (*Бш.*)←ф. „бед"+әр. „нәфс", пис нәфсли'—һәр шейә тамаһ салан, нәфси һәр шейи чәкән.

—*Нә беднөүс ушағду бу, мәннәм кимә охшијиб.*

бејтин-бејтин (*Бүл.*)—ишсиз-ишсиз, бош-бош.

—*Бејтин-бејтин кәзир.*

бекәм (*Ичш.*) || бәкә (*К.*)—мәкәр.

бечид (*Ичш., Бш., Ш., Бүл., Ә., Һөс., Т.*)—тез, ейин.

Бу сөз ән архаик сөзләрдән олуб, бир чох диалектләрдә ишләнмәдийи һалда,

Бакы диалектиндә инди дә мөвчуддур[1]. Бә'зиләри бу сөзүн русча *бежать* сөзүндән алындығыны иддиа эдирләрди, лакин бу сөзүн гәдим язылы абидәләримиздә бу шәкилдә, бу мә'нада ишләнмәси һәмин фикрин янлыш олдуғуну сүбут эдир. *Бечид* сөзүнә Байтал Газинин „Мәнагиб“ адлы әсәриндә раст кәлирик. «بو نه خوب مقامدر عجب کیمك اوله» «دیوب بجد آتنه‌بندی» (Истанбул, һичри 1329, сәһ. 42).

Дикәр тәрәфдән бу сөз күрчү вә эрмәни халг дилиндә дә (Дағлыг Гарабағын Һадрут району эрмәниләри арасында) һал-һазырда ишләнмәкдәдир; мәс.: күрчүчә: *бечидат моди*—тез кәл! эрмәничә: *бечид ари*!—тез кәл! *бечид гна*!—тез кет!

бәдөј (*Ш.*) —күчлү ат.
Бу сөзә бу мә'нада гәдим әдәбийятымызда да тәсадүф эдирик.

бәләкүн (*Ш.*) —сары күлү олан от.

бәлкә —Бу сөз Бакы диалектинин бә'зи шивәләриндә ашағыдакы мә'налары билдирир:
1) шафталы гахы (*Ичш.*)
—*Ордубатдан кәләндә бирез бәлкә кетирмишдим, мәннәм һасынун гәзәбинә кәлди.* (*Ичш.*)
2) ағач давасында гола сарынан галын парча (*Ш.*)
—*Шағанлылар, кәлүн һиммәт ејлијек,*
Кәндимизә бир түркман гојмыјағ!
Ағач бәлкә тутун, көмек ејлијек,
Бу давадан кимсә гачан гојмыјағ!(шағанлы Сәфәрәли)
(Бах: „Азәрбайчан түрк халг шивәләри лүғәти“, Бакы, 1931, II ч., сәһ. 136).
3) сәнәд (Ш.)
—*Мән сәнә борждки дөкүрәм, әлүндә бәлкән вар?* (*Ш.*)
бәлкә-сөзү мүхтәлиф районларда башга мә'наларда да ишләнир.

[1] Бу сөз айрым шивәләриндә дә вардыр.

Кировабад вә Кәлбәчәр районунда *бәлкә* эвләнән оғлан тәрәфиндән гыз эвинә көндәрилән биринчи нишан мә'насында ишләнир.
—*Нәсирин бәлкәсини гајтардылар* (Кировабад).
Гарабағда бәлкә көнү ашыламаг үчүн нарын эдилмиш нар габығы вә ярпағындан һазырланмыш уна дейилиир.
—*Бәлкә гутарды, көн исдахда галды* (Гарабағ).
(Бах: „Азәрбайчан түрк халг шивәләри лүғәти“ Бакы, 1931, II чилд, сәһ. 136)

Бу сөзә *бәлкү* формасында нишана, әламәт мә'насында Маһмуд Кашгарыда тәсадүф эдирик. (Бах: «دیوان لغات الترك» محمودالکاشقاری 1066 (һичри 466)-чы ил, I чилд, сәһ. 358, сәтр 4).

бәндәм (*Ичш.*) —мейвә саплағы.
—*Армуд бәндәминнән душиб.* (*Ичш.*)

бәнүмә || **бәнимә** (*Ичш.*)—базар эртәси.

бәһәм олмағ (*Ш.*, **Ичш.**)—әмәлә кәлмәк.
—*Гарнымда билмирәм нә бәһәм олыб ки, кечәләр сәрәчән јата билмирәм.* (*Ичш.*)

бибәр (*Ш.*) —истиот.

бивеч (*Ичш.*) —кәрәксиз, фәрсиз, фәрасәтсиз, ярамаз.

бидар олмағ (*С.*) —юхудан ярымчыг айылмаг.
—*Гыз јухудан бидар олыб ајылды.* (*С.*)

бијағ (*Н.*) —бир гәдәр бундан әввәл.

бијихманнығ (*Г.*)—бош-бош кәзмәк.

бинәкдар (*М.*, *Ичш.*, *Бш.*) өзүллү, әсаслы.

бир дыггыра || **бир дынга** (*Ичш.*)—ән кичик, аз.
—*Бир дынга чөрек јидим.* (*Ичш.*)

бирәтә (*Ш.*) || **бирәти**(*С.*)—башдан-баша. Газахда *бирәди* дейилир.
—*Саггалы бирәти гызыл ганды.* (*С*).

бироУр (*Ичш.*, *Бш.*, *Ш.*)←бир һовр—бир гәдәр.

Бироүр көздә кәлирәм (Ичш)..
—Бироүрдан сора кәл. (Бш.).

бироүз *(Ичш.)* —мүвәггәти истифадә эдилен шей (хусусән палтар).
—Әһмедүн арвади бироуз туман кијиб тоја кәлмишди.

бирткә || биткә *(Бш.)*—бир тикә, бир парча, балача.
—Бирткә бојинән көр нә ојын чыхардыр.

бир чин *(Ичш.)* —бир дәфә.

бисамат || бысамат *(К.)*—бу саат, бу дәгигә.
—Бысамат кәләдәм. (К.)

бичиздик *(М.)*—пулсузлуг.

бича || бичә *(Ичш., Ш.)*—наһагг, бош.
—Бича јерә кетдүн. (Ш.)

бобат *(Ш.)* —орта, миянә, мүлаим, орта һал, ортабаб Кировабадда *бават* шәклиндә ишләнир

боздамач (Н.) —сач үстүндә биширилән чөрәк, сач чөрәйи.

бојат *(Ш.)* —кечәдән галан, үмумиййәтлә тәзә олмаян (хөрәк, чөрәк).

бөрк *(Ичш.)* —папаг.

бөш еләмек *(Ичш.)*—йүксәк тутмаг.

буғда *(Ш.)* —ән кичик өлчү.
—Бир буғда мәнә гәнд вәр. (Ш.)

буғур *(Ичш., Ә., Ш.)*—көк, сағлам, йоғун.
—Еши, она нолуб, буғур кимидү. (Ичш.)

буғура дөнмек (*Ә., Ш.*) — көкәлмәк, сағламлашмаг йоғунламаг.
—Атопба лап буғура дөниб. (Ш.)

бујухмағ *(Ш.)* —союгдан донуб өлмәк, бүзүшүб бир ер дә һәрәкәтсиз галмаг.
—Гузи кечә бир хејли мәәлдәди, сәһәрдурдым көрдүм ки, чәрһозүн дибиндә бујухыб галыб. (Ш.)

бураз *(Ш.)* —гуюдан су чәкмәйә мәхсус йоғун кәндир.
—Бағарејчүн бир јахчи бураз алмышам. (Ш.)

бүрүшдә *(Ичш.)* —гызармыш, яхшы бишмиш чөрәк.
—Кетдим көрдим халам јахчи бүрүшдә чөрекләр пишириб, икисини вырдым голтығыма кәтирдим. (Ичш.)
—Кировабадла *биришдә* дейилир.

В.

ваггылдамағ *(Ш.)*—гышгырмаг, чығырмаг.

вазыны итирмек *(Ичш.)*—йолуну итирмәк, азғын.
—Атопба вазыны итириб. (Ичш.)

вамла *(Ичш.)* —ади дәрәчәдә зәиф одда бишмәк.
—Газани гој, вамнан гејнәсүн.

ванәфса *(С.)* —һай-күй (ағламаг).
—Кетдим көрдим ки, бир ванәфса вар ки, кәл көрәсән. (С.)

вара *(Ичш.)* —Бир тикишлик сап.
—Бир вара сап вәр, тикиш тикирәм.

вараллајы *(Ичш.)* —авара күләк, Шимал-гәрбдән әсән күләк.

варкәл *(Н.)* оян-буяна кедиб-кәлмәк.
Ики сөздән әмәлә кәлмишдир: 1) вармаг, кетмәк 2) кәлмәк.

варунә *(Н.)* —авара, мәгсәдсиз.

вејл-вејл *(Ш.)* —бош-бош, авара, сәркәрдан кәзән адам
—Вејл-вејл кәзир.

вечинә алмамағ *(Ичш.)*—нәзәринә алмамаг, саймамаг.
—Мәним сөзими һеч вечинә алмади.

вәзоуд || вәзауд *(Ичш.)*—мүрәккәб сөз олуб ики сөздән ибарәтдир:
1) әрәбчә—әвәз+2) фарсча—аворд (кәтирмәк)
Оғлан эвиндән гыз эвинә көндәрилән байрамлыг әшя әвәзинә гыз эвиндән оғлан эвинә көндәрилән ширнийят шейләриндән ибарәтдир.
—Гудакилдән бизә вәзоуд кетирибләр.

вәсәллајы вәсәллајы *(К.)*—бош-бош.
—Вәсәллајы-вәсәллајы кәзәдү.

вурмабизəн (*Ичш.*)—вурһавур, куй-кəлəк. Бу сөз азəрбайчанча *вурма* сөзү илə фарсча *бизəн* (вур) сөзүнүн чалагланмасындан əмəлə кəлмишдир.
һəрфəн тəрчүмəси вурма—вур олур.
—*Кетдим кəрдүм, бир вурмабизəн вар ки, кəл кəрəсəн.*

выч-выча (*М.*) ‖ вич-вичə (*Бш.*)—титрəмə, соjугдан бəдəнин кизилдəмəси.
Бакынын башга шивəлəриндə *вич-вичə* дейилир.
—*Выч-выча кəлиб мəнə.* (*М.*)

Г.

габа гоjмамаг (*К.*)—нəзəрə алмамаг, һесаблашмамаг.
—*Ирəчəб мəним сөзүми габа гоjмади.* (*К.*)

габла (*Ичш.*, *Бш.*)
‖ гобла (*Ш.*) ‖ губла (*Һ.*)—етишмəмиш, кал əнчил.
—*Мəн бир алағарға олсам,*
Гублоjи jесəм неjнəрсəн? (*Н.*)

гада (*Ичш.*, *Ш.*, *Бш.*)—гəза, бəла, дəрд.
—*Гадам ағзуа!* (*Ичш.*)
—*Гадиjə кəлəсəн.* (*Бш.*)
—*Гадои алым!* (*Ичш.*)

галлач (*Ш.*)—əлиачыг, хəрчлəjəн, пулдан кечəн.
—*Jари чох галлач адамду.*

гаравəлли (*Ш.*) —күлмəли нағыл, лəтифə.
Айрым шивəлəриндə бу мə'нада *заһнама* сөзү ишлəнир.

гарагабағ (*Ичш.*) —адама говушмаjан, күлүб данышмаjан.
—*Гаргабағун бириду.*

гараноj (*Ш.*) —Бу сөз русча *коренной* сөзүнүн халг этимолокиjасы нəтичəсиндə *гараноj* шəклинə дүшмəсидир.

гаратгу (*К.*) —гаралты.
—*Араб зəнки дə бахырди өз торпағына, бахди кəрди ки, бир гаратгу кəлəду.* (*К.*)
Бу сөзə *гаранғу* формасында Фүзулидə тəсадүф эдилир: мəс.:
Гаранғу кечə əзм куйин этсəм рəһнүмумдур.
Гарангу сөзү Нахчыван диалектиндə инди дə ишлəнир.

гахмағ (*Н.*, *Ш.*, *Ичш.*, *Бш.*)—вурмаг.
—*Гахдым jерə.* (*Ичш.*)
—*Нə гахырсан башыма.* (*Бш.*)
Бу сөзə бу мə'нада „qaqmaq" формасында Маһмуд Кашгарыда да тəсадүф эдилир. (Бах: محمود الكاشقارى «ديوان لغات الترك» 1066 чы ил, I ч., сəһ. 70, сəтр 8).

геjбəт ‖ **гиjбəт** (*Ш.*)—башгасынын далынча данышмаг.

геjззи (*Н.*) —һирсли, ачыглы.

гəбəлə (*Н.*)— قباله (əрəбчə)—кечмишдə мүлк алыб сатанда jазылан сəнəд.
Гəбəлəви чыхарт кəрек гошуларун кимду? (*Н.*)

геjшəр (*Ичш.*) —габаг тəрəф.
—*Өjүн геjшəринə кеч. Габағ—геjшəршəклиндə дə ишлəнир.*

гəjшəррəмек (*Т.*)—гəншəрлəмəк← ганшарламаг—габагламаг, габағына чыхмаг.
—*Мəни гəjшəрдəн гəjшəррəмə.* (*Т.*)

гəмбəр (бүтүн Бакы диалектиндə)—бəрк даш, чаj дашы.

гəмбəргули (*Ичш.*, *Бш.*)—əнкəл, маниə.
—*Горхырам ишун ичиннəн гəмбəргули чыхсун.* (*Ичш.*)

гəноуз (*Ш.*) ‖ ганоуз (Кировабад)—ипəк парча.

гəридмек (*Ш.*, *Н.*)—гары-т-маг, гочалтмаг, вахты кечирмəк.
— *Кəл кечəни гəридəк.* (*Н.*)

гəримек (*Ш.*) —гары-маг, гочалмаг, jашланмаг, чох кечмəк.
—*Өjмизə кедирəм, кечə гəриjиб.* (*Ш.*)

гоби (*С.*) ‖ гора (*Г.*)—кичик дəрə.
Гобу кəнди дəрəдə олдуғундан, ола билсин ки, кəндин ады бу сөздəн алынмышдыр.
Губатлыда дəрəнин əн хырдасына дейилир.

гоғуш (*Ш.*) —ағачын ичиндə олан бош ер.

гозғыраб (*Бш.*) —ерин алтында jумру һалда олан битки ады. Гəрб груп диалектлəрдə *донбалан* дейилир (русчасы *трюфель*, латынчасы „latruffe"дир).

голчағ (*Ш.*) гол+чаг (саламат)—тәндирә чөрәк япаркән гола кечирилән шеј.

гора (*Бш.*) —дәјмәмиш турш үзүм.

гоҫара (*Н.*) —амбар.

гошибағричатдадам (*Бш.*)—бир ипәк парчанын ады.

гуаллар (*Һ.*)—габал-лар—чалғычылар.
Чалғычы габал чалдығы үчүн габалын ады чалғычылара верилмишдир.
—*Гуаллар кәлди.*

гулан (*Ш.*) —икиилик диши ат.
Бу сөзә чөл аты, чөл эшшәји мә'насында Маһмуд Кашгарыда да тәсадүф эдилир.
(Бах: «ديوان لغات الترك» محمود الكاشقارى I ч., сәһ., 184 сәтр 10).

гум-гума (*Ш.*) —су габы, парч.

гучмаг (*К., Ш.*) —гучагламаг.
Бу сөзә бу мә'нада вә бу формада Маһмуд Кашгарыда да тәсадүф эдилир. (Бах: «ديوان لغات الترك» محمودالكاشقارى II ч., сәһ. 5 сәтр. 1)
—*Јолдашыми көрән тәк они өпиб гуждым.* (*Ш.*)

гымчал (*Һөс.*) ‖ гамчы (Кировабад)—гырманч.

гынчанмаг (*Ш.*) —1) кәркинмәк, кәрнәшмәк;
—2) шивә вермәк, гыр вермәк.
—*Нә гынчанырсан.* (*Ш.*) Кировабадда: гычанмаг—бирини вурмаг үчүн дартынмаг демәкдир.

гырбагыр (*Ичш.*) —гырагбагыраг, ағызбағыз.

Д.

дағбәсәр (*П.*) —дағүстү.
—*Дағбәсәр кәттәр.* (*П.*)

далај (*Н.*) —мүбаһисә.
—*Далајым дүшмишди.* (*Н.*)
Тат дилиндә *далај* вурушмаг мә'насында ишләнир; мәс.: *Бош му Күлзар далај абтара* (‖ *афтара*) *бу* (*му*). (Гала)—Мәнимлә Күлзарын давасы дүшмүшдү.

Шамахы диалектиндә *далај* товламаг, аздырмаг, алдатмаг мә'насына кәлир.
—*Кәлмишди бра бир далај вердим кетди.* (Шамахы).

далда (*Н.*) —арха, күләјин габағыны кәсән ер.

далда-дама (*Н.*) —хәлбәт, кизлин.
—*Далдада-дамада чүрбәчүр ишдәр көрирсән, һеш кәсин хәбәри јох.* (*Н.*)

данна (*Ш.*) —сабаһ.
данна кечә—сабаһ кечә.

дарысгал (*Ичш.*) —дар ер.

деб (*Бш.*) —адәт.
—*Бизим јеррәрдә дебдү.* (*Бш.*)

дејирчилик (*Һ.*)—хәбәрчилик.

дәјмәдүшәр (*Ичш.*)—тезкүсән.

дәләдуз (*Ичш.*)—фырылдагчы.

дәлинмек, дәлик (*Ш.*)—дешик.
Бир-биринә гаргыш эдәндә:—*Өјүн дәлинсүн*—дејилир. (*Ш.*)

дәмбәдәм (*Ш.*) —там вахт.
—*Дәмбәдәмду, бы сат кәләр.* (*Ш.*)

дәмдәмәки (*Ичш.*)—данышығыны вә я һәрәкәтини билмәјән адам һаггында дејилир.
—*Дәмдәмәкинүн бириду.*

дәмијә (*Ш.*) ‖ дәмјә (Кировабад) ‖ деми (Ереван)—сусуз әмәлә кәлән мәһсул.

дәрчә (*Ш.*) —балача чахча ‖ тахча.

дидәркин (*Бш.*) —эвиндән, юрдундан зорла узаг дүшмәк.
—*Дидәркин дүшдүм.*

диздик (*Ш.*)<дизлик—туман.

дилаб (*Ш.*)—**дилаф** (Кировабад)—долаб—1) чахчанын алт һиссәси, 2) дивар шкафы.

дилхор олмаг (*Бш.*)—фарсча: дил (үрәк)—хор <хар (тикан ‖ ејән)=үрәк ејән-тәнкә кәлмәк.

динаб ‖ дино (*Ш.*)—1) дүјү сују, һәлим, 2) хәмир ашы үчүн гајнадылан су.

динар (*Һ.*)←дияр—кәнар.
—Апар бир динарда сахла.

диндирмек (*Бш.*) —сорушмаг, даныщдырмаг.
—Мән бир они диндирим, көрим, нә дијир.
—Ушағи бирез диндир.
—Кусмушук, диндирмирәм. (*Ичш.*)

диринкә (*Ш.*) —той, чалғы, чалыб ойнамаг.
—Кетдим көрдим, бир диринкә вар ки, кәл көрәсән. (*Ш.*)

до̄ (*Ш.*) —бәрабәр, тай.
—Бизим биримиз сүзүн һамуза до̄дур.
Кировабадда *доj* шәклиндә ишләнир.

доблабача (*Ш.*) —хырда тәндир бачасы.

дүбарә (*Ичш.*) —дү-ики+барә=дәфә—тәкрар.

дүбел (*Н.*) —дү—ики + бел—әкин ерини ики дәфә белләмә.

дүбәдү (*Ш.*) —үзбәүз, тәкбәтәк.

дугшеj (*Ш.*) —ики гоша; фарсча *дү* (ики) илә азәрбайчанча *гоша* сөзүнүн чалагланмасындан әмәлә кәлмишдир.

дүдәмәл (*Ичш.*) —сахтакар, фырылдагчы.

дүзнәгули (*Ичш.*)—дүз иш көрән, дүз данышан.

дүзнәси (*К.*) —дүзү.
—Дүзнәси мәм мыннан хәбәрим joхду.

дүкчә (*Н.*) —юмру, балача.
—Дүкчә балам вар.
Шамахы вә айрым шивәләриндә чәһрә ийиндән чыхмыш юмаға дейилир.

дүхиш (*Т.*) —ики дәфә хышла сүрмәк. Фарсча *дү* илә азәрбайчанча *хыш* сөзүнүн чалагланмасындан әмәлә кәлмишдир.

дығ-дыға ‖ **дик-дикә** (*Г.*)—сап чархы, тағалаг.

дызыхмағ (*Бш.*) —гачмаг.
—О дызыхды.

дылғыр (*Бш.*) —алчаг, йүнкүл.

Е.

еләт (*К*) —көчәри[1].
—Еләт адам. (*К.*)
Бу сөз *ел* сөзүнә *ат* чәм шәкилчисинин бирләшмәси илә әмәлә кәлмишдир. Кировабадда *елат* шәклиндә ишләнир.

еллик (*М.*) —һамысы, бүтүн.
Бу сөзүн көкү *ел* сөзүндән алынмышдыр.
—Елликлә кәзмекә кетди. (*М.*)

ечкаһан (*Н.*); **еjча̄н** (*Һ.*)—ишсиз, бекар. Бу сөз Бакынын анчаг Новханы, Һөкмәли вә Күздәк шивәләриндә ишләнир.
Бундан әлавә бу сөз бу мә'нада Салян районунда да ишләнмәкдәдир.

ешмә (*М*) —чөл, дүз олан ер.

Ә.

әбшәлә (*Ичш.*) —шәрбәт.

әзәлдән (*П.*) —әввәлдән.
—Әзәлдән Пир Шәфи киши олыб. (*П.*)

әзваj (*Ичш.*) —ачиз, ачыданышан.
—Әзваj адамду.

әлләм-гәлләм (*Ичш.*)—һийләкәр, яланчы, шарлатан.

әмин-сәминник (*Һөс.*, *Ш.*)—сакитлик.

әмраг (*Н.*) —һәвәскар.
—Jази jазмаға әмрағду. (*Н.*)

әнбиз (*Бш.*) —бир шейи пирамида шәклиндә йығмаг.
—Гарпузи әнбизнән jығмышдылар. (*Бш.*)
Газахда *әнбиз* һәддиндән артыг етишмиш мейвә вә тахыл һаггында ишләнир.

---

[1] „Кочевыя племена" в Персии носят общий термин ilot. ايلات араб. pluralis+il ايل—племя" (Бах: А. А. Ромаскевич „Песни кашкайцев". Сборник музея антропологии и этнографии при АН СССР, том V, вып. 2, Ленинград, 1925).

—*Тахыл тарлада әнбиздәшиф, төкүлүф.* (*Газах*)

әндам (*Ичш.*) —бәдән, вүчуд.
—*Сәни көрүм әндамун ачылсун.* (*Бш.*)

әнкилкә —1) нефт габы. (*Г.*)
2) балача хияр бочкасы. (*Ш.*)

эноу (*Н., Ш.*) —баһарда етишмәмиш (кал) мейвә емәк нәтичәсиндә гарында әмәлә кәлән хәстәлик.

әнтәр —1) кафтар
2) бәдләкәр, чиркин.

әнтиғә (*Ичш.*) —надир, аз тапылан (шей); гәрибә, бир тәһәр (адам).
—*Әлмирзә әнтиғә адамду.* (*Ичш.*)

әлвәримли (*Н., Ш., Һөс.*)—әлиачыг, көмәк эдән.

әлгәрез (*Ичш.*) —хүласә, мүхтәсәр.

әкин (*Ичш., Ә.*) —1) бәдән, 2) палтар.
—*Әкнүә нә олыб.* (*Ичш.*)
—*Әкин-баши төкилир.* (*Ичш.*)

әкилмек (*Ичш.*) —гачмаг, көтүрүлмәк.
—*Мән билдим ки, һәрифүн бир кәлеки вар, далиjчән кедирдим, бирдән залым оғли баша дүшди, тиннән бурылыб әкилди.*

әрjет (*Бш.*) —ахыры.
—*Мунун әрjети нәдү?* (*Бш.*)

әрк (*Ичш.*) —бир-биринә яхын олан ики адамын сәрбәст сурәтдә әлагә сахламаг һүгугу.
—*Мәм она әрким вар.*

әрк еләмек (*Ичш.*)—яхынлығы, гоһумлуғу нәзәрә алараг башгасы илә сәрбәст сурәтдә давранмаг.

әркоун (*Ичш.*) —әзизләнмиш, билдийини эдән.
—*Әркоун ушағду.*

әсликар (*Ичш.*) || әсилкар (Кировабад)—әслиси, әсаслысы.
—*Әсликар оду.*

әфәл (*Ш.*) —Һеч бир ишә ярамаян, ачиз.
—*Әфәл адамду.*

әчеб (*Ичш.*) —тәәччүблү, көзәл, гейри-ади.
—*Әчеб охиjир.*
—*Әчеб адамду.*

З.

зәбәрдәст (*Ичш.*)—1) етирмә; 2) пәһливан.

зәгго (*Ичш.*) —чох ачы. Әрәбчә *зәггум* сөзүндән алынмышдыр; чох заман азәрбайчанча илә янашы ишләнир: *ачы-зәгго.*

зирек (*Ичш.*) —чәлд.

зыбығ (*Ш., М., С.*)—нәһәнк, бөйүк.
—*Чох зыбығ пәлван иди.* (*С.*)

зығ (*Ичш.*) —һәддиндән артыг, долу, чох.
—*Адам долу иди, ағзына гәдәр зығ вырды.*

зынгы батмағ(*Ичш.*)—ушаг ағларкән сәсинин батмасы.
—*Ышағын зынгы батыб.*

зындығ (*Ичш.*) —пис хасиййәтли, далашан.
—*Залым-зындығ, бурныды фындығ.*

зыргыни (*Ичш.*) —күч.
—*Натараз оғли гапыjа елә зыргыни кәлди ки, бонт jериннән чыхди.*

зырпи (*Ичш.*) —екә, кәләкөтүр.

И.

интасы (*Ичш. ,Бш.*)—бир сөзлә, мүхтәсәр.
—*Интасы ишим олды кәлә билмәдим.* (*Ичш.*)

ирағ (*Ичш., Бш.*)—узаг.
—*Азар баламнан ирағ олсун.* (*Бш.*)
—*Ирағ олсун, Балаханымун бир оғли олуб, сол әлинүн бәрмағы бир-биринә битишик.* (*Ичш.*)

ират (*Г.*) —сүд гыфы.

ирбелә (*Ичш.*) —бир белә.

исдылығ (*Т., М., Ш.*)—сыйығ, дуру хөрәк.

ифлич (*Ичш., Һөс., Ш.*)—паралич.

ихтилат (*Ичш., Бш., Ш.*) — 1) сөһбәт; 2) той.

—*Әликилдә дүнән ихтилат варди.* (*Ш.*)

Й.

јағәзәр (*Ш.*) —1) гурдун гочасы, вәһшиси; 2) мәҹази мә'нада һирсли адам.
—*Јағәзәр кими кәлир.* (*Ш.*)

јајлым (*Ш.*) —дүзәнлик.

јалғуз (*Н.*) —тәк.
—*Јалғуз кәзмә.* (*Н.*)

јашынмағ (*Ичш., Бш.*)—кизләнмәк.

јашырмағ (*Һ.*) —кизләтмәк.
—*Јашыр мыjы.* (*Һ.*)
Загаталада јашурд шәклиндә ишләнир.

јекин (*Ш.*) —тез (үмумиййәтлә, сәһв олараг, һейванлар һаггында дейилир, инсанлар һаггында исә бечид дейилир).

јенки (*Ч., Ш.*) —еничә, ени, тәзә.
—*Јенки јетишән оғла́нду.* (*Ч.*); *јенки ил* (*Ш.*)

јәргәши (*Ш.*) —йәһәр+гаш+ы; балача һейбә; йәһәрин далына салырлар.

јоуғ (*Н., Һ.*) —яхын.
—*Јоуғ дурма.* (*Һ.*)

јығчам етмек (*Һөс.*)—йығышдырмаг.
Бу сөз азәрбайчанҹа *йығ* сөзү илә әрәбҹә олан *ҹәм* сөзүнүн чалаглашмасындан әмәлә кәлмишдир.

К.

кафтар (*Ш.*) —1) гоча; 2) кифир.

кеј (*Ш.*) —һеч шей ганмаян.

кәлтә (*Ш.*) —дирибаш арвад, киши кими олан ири гадын.

кәм (*Ш.*) —1) аз; 2) әләйин бир нөвү.

кәмрә (*К.*) —1) тәзәк[1];
2) гаты чирк (*Ичш.*)
—*Гызын башын јумамышам, кәмрә бағлыјыб.*

кәмһөсәлә (*Ичш.*) һөвсәләси чатмаян, һөвсәләсиз.

кәмширин (*Ичш.*)—аз ширин.

кәнек (*Бш.*) —1) ичи габыгдан чыхмаян гоз; 2) бәрк, нәһс, тәрс.
—*У кәнекүн бириду, еј.*

кәнди (*Т.*) —арпа-буғда төкүлән ер вә я ағач (тахта габ).

кәрмәчал (*Ш.*) —гоюн суварыландан сонра гоюну кәздирмәк.

кәтил (*Бш.*) —табуретка.

килфәнд (*К.*) —күлфәт.

киф (*Ичш.*) —чөрәйин үстүндә вә ичиндә әмәлә кәлән яшыл рәнкли маддә.
—*Чөрек кифләниб.*

кос (*Ичш. Бш.*)—топ.
—*Ушағлар, кәлүн кос-кос ојныјағ.* (*Бш.*)

косавај (*Бакы, Сәлян*)—бөйүк елкәнли кәми. Ола билсин ки, бу сөз русча *часовой* сөзүнүн халг этимолокиясыдыр.

косалдыгач (*Ичш., Бш.*)—оюн ады.
Бу сөз полисинтетик сәҹиййә дашыйыр, белә ки, бир сөз бир ҹүмләни билдирир.

көвәлан (*Ш.*) ‖ көһлән (Кировабад)—күҹлү вә ҹәлд ат.

көзәл (*Ш.*) —хырман дөйүләндән сонра галан ири саман.

көнтө (*Бш.*); көнтөј—тәрс.
—*Көнтө-көнтө данышма!* (*Бш.*)
Газах вә Кировабадда да *көнтө* шәклиндә ишләнир.

---

[1] Кировабад вә айрым шивәләриндә *кәрмә*, Губа вә Ләнкәран диалектләриндә *кәрмә* дейилир.

куз (*Ш.*); **күз** (*Н.*)—1) пайызда гузулар үчүн тикилән ер, гузу салынан ер; 2) бир батмәнлыг әкиләчәк ер.

Бу сөз *күз* формасында пайыз мә'насында Маһмуд Кашгарыда ишләнмишдир. (Бах: محمودالکاشقاری، «دیوان الغات الترك» I ч., сәһ. 74, сәтир 17; II ч., сәһ. 135, сәтир 11; III ч., сәһ. 120, сәтир 9).

Күз сөзүнә пайыз мә'насында инди дә бир сыра түрк дилләриндә раст кәлирик. Башгырдчада *көз*, тувинчәдә *күс*, түркчәдә *күз* формасында ишләнмәкдәдир.

күлөш (*Т.*) —йорулмуш ер.

күлә̄Үш (*Ш.*) —тахыл бичиләндән сонра галан сүнбүл көтүкләри.
Кировабад вә башга районларда *күләш* вә *көјшән* сөзләри ишләнир.

күндә (*Ичш.*, *Ш.*)—1) хәмир күндәси, 2) эти доғрамаг үчүн гәссабларда олан көтүк.

күнкүр (*Ш.*) —1) байгуш; 2) хейрә, шәрә ярамаян, һәмишә эвдә отуран.

күнкүрә (*Г.*) —тәндирә охшар бача.

күр (*Ш.*) —1) долу һовуз; 2) фәрасәтсиз.
—*Күрү дашдыр.*
—*Әһмәдүн оғлы күр чыхды.*
Күр сөзү Маһмуд Кашгарыда, әксинә олараг, чәсарәтли, чәсур мә'насында ишләнир.
(Бах: محمودالکاشقاری «دیوان الغات الترك» I ч., сәһ. 273, 6–10 сәтирләр).

күркә (*Ш.*) —гыш мәһсулу басдырылан ер.

К.

ка̄вар (*Ичш.*, *Бш.*)—куман вар—күманла, дейәсән.
—*Әли, ка̄вар, кәндә кедиб.* *Ичш.*)

ка̄лали (*Ичш.*) —нарын кәсилмиш еринин рәнки.

каллаһ (*Ичш.*) —башлы-башына.
—*Ати каллаһ бырахдым.* (*Ичш.*)

кедик (*Ш.*) —әскик, нагис, кәм.
—*Ағылдан кедикдү.* (*Ш.*)

кәндәдур (*Бш.*) —ипәк парча.
Бу сөз полисинтетик сәчиййә дашыйыр.

кәнишмек (*Ш.*) —мәсләһәтләшмәк.
Кировабад вә айрым шивәләриндә *кәнәшмәх'* шәклиндә ишләнир.

кәрм (*Ичш.*) —гызышмаг, гарышмаг.
—*Баши һардаса кәрм олыб.*

кә̄си (*Т.*) —бә'зиси.
—*Кә̄си белә дӣр, кә̄си һелә.*

килавар (*Ичш.*, *Бш.*)—чәнуб күләйи.

килкә-зӯзә (*Ш.*)—зарылты, диш вә я баш ағрыян заман олан зарылты.

—*Ај гыз, ышағун бухағына мәрчимекчән бир сизаған чыхыб, һејван кечәләр сәһәречән килкә-зӯзә кедир.*

килдир-килдир (*Ичш.*)—килә-килә.
—*Көзүнүн јашы килдир-килдир төкилир.*

килејләнмек (*Ичш.*)—шикайәтләнмәк.

килкилә (*Ш.*) ‖ киркилә (*Ичш.*, *Бш.*)—сагнаг шәкилли тахта вә я дәмир.
Мејти күчәдә килкилејнән ојнӣр. (*Ичш.*)

кирәвә (*Бш.*) —бәһанә, фүрсәт.
—*Кирәвејә салыб пули гачыртды.* (*Бш.*)

киро̄ (*Ичш.*) —рәһн, залог.
—*Палтарын киро̄ гојыб.* (*Ш.*)

киррәмек (*Ичш.*) —кирләмәк, доландырмаг.
—Бир тәр башыни кирририр.

киррәнә-киррәнә (*Г*)—кирләнә-кирләнә, фырлана-фырлана.

кирри (*К.*) —чохлу.
—Кирри гојны варди.

кич (*Ичш.*) ‖ **кичбәсәр** (*Ичш.*)—сарсаг, ахмаг.
—Кичбесәрүн бириду. (*Ичш.*)

кокоун (*Ш.*) —мейвә гурду.

копламаг (*Ш., Ичш.*)—бир мәсәләни һәддиндән артыг шиширтмәк, ялан данышмаг.

коуз (*Ч.*) —гамчы.

коудан (*Ш.*) —төвлә.
Бу сөз татча олуб, ики сөзүн бирләшмәсиндән әмәлә кәлмишдир: *коу* (өкүз) + *дан* (ер)—өкүз ери.

көдән (*Ичш.*) ‖ **көдә** (*Ш.*)—көвдә—бәдән, гарын.
—Атоппа газандығыны көдәннә вәрир. (*Ичш.*)

көшәни (*Ш.*) —суланмаян ер.

күдаз (*Бш.*) —һийлә, фырылдаг.
—Филанкесин күдазына кетди.

күзәм (*Ш.*) —гоюнун пайызда гырхылан юну.

күлшинник ‖ **күлчинник** (*Н.*)—күлмәли сөһбәт.

күмраһ (*Ш.*) —сағлам.

күндәгуш (*Ичш., Бш., Ш.*) ‖ күндоғуш (*Ичш.*) ‖ күндәхош (*Ичш.*) ← күн доғуш ← күн чыхан тәрәф.

Л.

лаггырти (*Ш.*) —данышыг, ордан бурдан данышмаг.
—Сәрдән әхшемечән лаггырты вырыллар. (*Ш.*)
Кировабадда *лаггылты* шәклиндә ишләнир.

лағ-лағ (*Ш.*) —бош-бош, мә'насыз данышыг.
Кировабадда *лағлағы* ишләнир.

лебәлеб (*Ш.*) ‖ лэмбелэм (*Бш.*) (фарсча: ләбаләб)—ағызбағыз, гырагбагыраг.
—Чәрһоуз лебәлебду. (*Ш.*)

леһмә (*Н., Ш.*) —палчыглы, ийимиш су.

ләвәрә (*Ш.*) —авара, бош, бекар.

ләкәр (*Бш.*) —сифәт.

ләлөун (*Һ.*) —ачкөз, тамаһкар, нәфисли.
—Ләлөунүн бириду. (*Бш.*)
Јаман ләлөун ушағду.

ләпәдөјән (*Ш.*) —саһил.
—Мән лап ләпәдөјәндә чимирдим. (*Ш.*)

линч (*Ичш.*) —чөрәйин бишмәмиш вәзиййәти.

лоу (*Ичш.*) —яс, бәла.
—Сәни көрим лоа дүшәсән. (*Ичш.*)
—Кетдим көрдум ки, өјләриндә бир лоу вар ки, кәл көрәсән. (*Ш.*)

лөк (*К.*) —дәвә; *лөкбатан* ← дәвә батан.

лүл (*Ө.*) —тамам, башдан-баша.
—Лүл јағду. (*Ә.*)
—Лүл пијанду. (*Ичш.*)
Кировабадда да бу мә'нада ишләнир.

лырт (*Ичш.*) ‖ лығ (*Ш.*)—бош, зәиф, арыг.
—О гоун чох лығду. (*Ш.*)

М.

маанә ‖ **маана** (*Бш.*)—бәһанә.
—Һәрдән бир шеји маанә елијиб, кәлир ки, көрсүн мән нејирәм.
Кировабадда *маһна* шәклиндә ишләнир.

мағмын олмаг (*Ичш.*); мәғмун олмаг (*Ш.*)—ала билмәмәк, әли чатмамаг, иши кәтирмәмәк, газанмамаг.
—Мән оннан мәғмун олдым. (*Ш.*)

мағыл (*Ичш.*) ‖ мағул (*Ш.*) ← معقول —әчәб; һеч олмаса.
—Мағул, кәлиб сорушурсан. (*Ш.*)
—Мағул әввәлләр бизә кәлирдүн!

мадар (*Ш.*) ‖ мидар (*Т.*)—пешә, күзәран, доланачаг.
—*Мадар елиіирик. (Ш.)*
—*Мидар елиіирәм. (Т.)*

мазат (*Ш.*) —һөрмәт.
—*Әлинүн мазати артыб. (Ш.)*

мазғал (*Ичш.*) —1) кичик пәнчәрә; 2) гала диварларында олан көзләрдир ки, бунлардан әввәлләрдә ох атарлармыш.
Русчасы—бойница-дыр.

мајранч (*Г.*) ‖ марач (*К.*)←мәфрәш.

малич еләмәк (*К.*)—мүаличә әләмәк.
—*Атасы нәки һаким варди, іығди кәтди малич еләсүн, һеч бири малич елиіә билмәди. (К.)*

мангај (*Бш.*) —баш, кәллә.
—Түркмәнчә манлай; ойротча—мандай—алын демәкдир[1].
—*Мангајыны гојди іерә. (Бш.)*

манчалағ (*С. Ш.*)—гуюдан су чәкән аләт.

марач (*К.*) ‖ мајранч (*Г.*)—мәфрәш.

марығ (*Ш., Бш.*) —овчунун кизләндийи ер; бу да чох вахт газылмыш ер олур.
—*Дүнән бүтүн күнү марығда отырдым, бир шеј кечмәди. (Бш.)*

марытдамағ (*Ичш.*)—диггәтлә бахмаг.

мат галмағ (*Ичш.*)—тәәччүбләнмәк.
—*Мән мынун ишинә мат галмышам. (Бш.)*

мат-мәтәл (*Ичш.*)—тәәччүб, һейран.
—*Онын ишдәринә мат-мәтәләм.*

мафа (*Бш.*) —табут.

мах вәрмәмек (*Ичш., Бш.*)—фикир вермәмәк; әһәмиййәт вермәмәк.
—*Филанкес кәләчек, әнчағ сән сөбәтдә мах вәрмә. Филанкесин јаныннан кешдим, әнчағ мах вәрмәди. (Ичш.)*
Русчада *мах* сөзү ашағыдакы мә'нада ишләнир.

[1] а) Х. Байлыев. „Түркменче-русча сөзлүк", Ашгабад, 1940, сәһ. 196.
б) Н. А. Баскаков и Т. М. Тощакова. „Ойротско-русский словарь", Москва, 1947, сәһ. 108.

Дать маху—ошибаться (Бах: „Толковый словарь русского языка" под редакцией проф. Ушакова, 1938, сәһ. 163).

меіәсәр=меіәссәр олмағ (*К.*) ‖ миіәсәр олмағ (*Т., Һөс. Ш.*)—мүйәссәр олмаг—мүмкүн олмаг.
—*Һәр кесчүн меіәсәр олди, апараду. (К.)*

меінә (*Ш.*) —тәһәнк (*Ш.*)
—*А ғыз, меінәләри іығдун? (Ш.)*

мекечин (*Кешлә*) ‖ мәкәрчин—1) донуз, диши донуз (*Гутгашен*); 2) һирсли, ачыглы.
—*Адамун үстә елә кәлир ки, мекечин кими. (Кешлә)*

мәгулә (*Н.*) —мүһарибә.

мәзә (*Ичш.*) —ширин, наз.

мәкәрә (*Бш.*) —ярмарка.
Бу сөз *Макаровка* сөзүнүн фонетик чәһәтдән дәйишилмиш шәклидир. Ярмарка әввәлләр Макаровка шәһәриндә олдуғу үчүн ярмарканы шәһәрин ады илә адландырмышлар.

мәндәчар (*Т., Һөс., Ш.*)—чохдан әкилмәмиш ер.
—*Үч илдир ки, іер мәндәчар галмышдур. (Ш.)*

мәннәм (*Ичш., Бш.*) ←мән нә билим, дейәсән; мән нә билим.
Бу сөз ассимилясия нәтичәсиндә әмәлә кәлмишдир.
—*Ағыз, мәннәм, хәзри гопәчек, нөду!? (Ичш.)*

мәрз (*Ш.*) —экинләр арасында олан сәрһәдд.

мәрчангули (*Ичш.*)—балыг гулағы.

мәсиммек (*Ш.*) —саймаг, сөзү көтүрмәк.

мәсиммемек (*Ш.*)—саймамаг, көтүрмәмәк.
—*Атаси оғлына нағада диіирсә, оғли мәсиммир.*

мәфраҕ (*Ш.*) —зәиф, хараб олмуш.
—*Бәдәннән мәфраҕду.* (*Ш.*) Кировабадда *мафрах* ишләнир.

мәхләсәр (*Н.*) ←—мүхтәсәр.

мидам (*Ш.*) ←—мүдам, даима.

мидкәр (*С.*) ‖ мудҕар (*Ш.*)—гиймәт, күч, мигдар.
—*Өзүннән кичикә гуллыҕ бујырма, сөзүн јерә дүшәр, мидкәри олмаз.* (*С.*)
Бу сөз *мигдар* сөзүнүн дәјишилмиш шәклидир.

мијанә (*Ичш.*) —орта.

милајим (*Ш.*) —орта, юмшаг.
—*Чох милајим адамду.*

моу̅ (*Ш.*) —маһуд.

муҕур вәрмәмек (*Ш.*, *Ә.*)—сирр вермәмәк, кизләтмәк.

муҕур кәлмәмек (*Ә.*, *Ш.*)—мәһәл гоймамаг, яхын кәлмәмәк.
—*Сәнүн пулун вар, ама мәнә муҕур кәлмирсән.* (*Ш.*)

мумкун (*Ичш.*) —аҕыр, чәтин (күн).
—*Муни сахламышам мумкунчүн.* (*Ичш.*)

мурмучул (*Ш.*, *Бш.*)—гырышыб галмаг.

мушҕулат (*Ичш.*, *Бш.*) мәшҕулиййәт—бир шейлә мәшҕул олмаг.

муштут (*Ичш.*, *Ш.*)—хырда гара тут.
Ики сөзүн чалагланмасындан әмәлә кәлмишдир: муш (фарсча-сичан) + тут.

мүрдәшир (*Ичш.*)—фарсча-*мурдә* (өлү) + *шуй* (ю) сөзләринин бирләшмәсиндән әмәлә кәлмишдир.
—*Мүрдәшүр үзүви јусун.* (*Ичш.*)

мүрдүкүш (*Н.*) —адәт; бекар галан заман лазым олмаян шейи ишләтмәйә дейилир.
—*Өзүнчүн мүрдүкүш елә, мән бисат кәлирәм.*

мүшкүл (*Ш.*) —1) чәтин; 2) гуш ады. Буна Кировабадда *леј* дейилир.

мыхыт —зирзәми.

Н.

наҕулај ‖ ноҕулај (*Ичш.*)—йөндәмсиз, нараһат.
—*Мәнә дејмә, јерим наҕулајды.*

намалә (*Ичш.*) —һеч олмаса.
—*Намалә, апар, вәр јijәсинә.*
Кировабадда *ламһала* ишләнир.

намыхда (*Ш.*) —нами-худа—көз дәймәсин.
—*Намыхда, бөйүк оҕлан олыб!*
—Кировабадда *нәмхуда* ишләнир.

наныҕ (*Ичш.*) —ачиз.
—*Јаман наныҕ адамду.*

натараз (*Ичш.*) —йөндәмсиз, кобуд, бичимсиз.
—*Натараз адама раст кәлмәдүк?*

на̅хунек (*Ш.*) —1) салдырмачылыг, башгасынын шейини мәнимсәмәк.
—*Кишинүн папрусуна нијә на̅хунек вырырсан.* (*Ш.*)
2) тәһәнк кәсиләндән сонра үстүндә галан артыг чубуг.

нејбәт (*Ш.*) —кифир, хейрә-шәрә ярамаян.
нејнек (*Ичш.*) —нә эдәк.

нәм (*Ичш.*, *Ш.*) —рүтубәт.
—*Бура нәм јердү.* (*Ш.*)

нәсдә ‖ нәстә (*Ш.*, *Ичш.*)—шей, алә̅т.
—*О нәстәни быра кәтир.* (*Ш.*)
Бу сөзә *нәснә* шәклиндә гәдим әдәби дилимиздә дә тәсадүф эдирик.

нә̅чеб (*Ичш.*) —нә әчәб?—нә яхшы.
—*Нә̅чеб кәлиб сорышдун?*

никаран галмаҕ (*Бш.*)—раһатсыз олмаг.
—*Әли кәлмијиб чох никаран галыб.*

нимдаш (*Ә., Ш.*) —ишләнмиш, көһнәлмиш.
—Нимдаш палтар кимирәм.

нимрас (*Ш.*) —яры етишмиш гарпыз.

нимтәнә (*Ш.*) —гадын либасы.

нөрәстә (*Ш.*) —ени етишмиш.

ноһур (*Ш.*) —су йығылан ер.
Салянда көл мә'насында ишләнир.

нөран (*Ичш.*) —дәрин газылмыш ер.
—Бағи нөран елләдим. (Шүвәлан)

нуғала (*К.*) ‖ навала (*Бш.*) ‖ ноғала (Ереван)—арпа унундан вә кәпәкдән гайрылыб дәвәйә верилән ем.

нушчан (*К., Ш.*) —чана нуш; сағлыгла.
—Һәр кәсчүн мејәсәр олди апараду.
—Нуш чаннари. (*К.*)
—Кәл чөрек јијек.
—Нуш чануа. (*Ш.*)

О.

ованд (*Ичш.*) —1) ишин дүз олмасы, үз тәрәф (парча), тәрсин вә я астарын мүгабили.
—Палтарун ованди.
2) хейир, яхшы.
—Мәним хырым ованд елләди. (*Ш.*)

о́ғал (Фатмайы), **о́ғала** (*К., Ш.*)—о ян, о яна.
—Ит оғала. (*К.*)
—Оғалдан кәл. (*Фатмайы*)

оғыз (*Буз.*)←уғуз—сағлам, долу.
—Һеч билмек олмади ки, у кишијә нолди, у ки гыпгырмызи оғыз кими адамди. (*Буз.*)

о̄кәр (*Һес.*) —дәнкәсәр, авара.
—Мәни јухыдан о̄кәр елләдүн. (*Һес.*)

о̄уга (*С.*)←овуг —дәрин, чухур ер, су олан ер.

Ө.

өкәч (*Ш.*) —үч иллик гоюн.

өрүш (*К., Ш.*) ‖ һөрүш (*Т.*)—кәнддән аралы ер; кәндин ерләри; дағларда гоюн отарылан ер.
—Бизим өрүшмүз бурдаду.
2) дәфә, кәррә.
—Бу икинчи өрүшдүр ки, мән өјә кедирәм. (*Ш.*)

П.

па̄зәри (*Ичш.*) ‖ пүрзеји (*Ш.*)←фирузәйи; па̄зәһр (Ереван) ←панзәһри—түнд яшыл рәнк.

палпас (*Ә.*) ‖ малбас (*Ш.*)—лырт, бош.
—Әһмед чох палпас адамду. (*Ә.*)

палхар (*Ш.*)—ири харал, торба.

па̄пи олмамаг (*Ә., Ичш., Буз.*)←фарсча: папеј—фикир вермәмәк, әһәмиййәт вермәмәк.
—Папи олма! (*Буз.*)

пара (*Ичш., Ш.*)—1) бә'зи; 2) һиссә, парча.
Бакы диалектиндә биринчи мә'нада даһа чох ишләнир.
—Бир пара адамлар. (*Ичш.*)
—Бир парасы белә дијир. (*Ичш.*)

па̄рәбизән (*Ичш., Бш.*)—үстүндә гара халлары олан балача гырмызы чүчүдүр. Бу сөз фарсча: *пар* ‖ *пәр* (ганад)+*бизән* (вур, чал) сөзләринин чалагланмасындан әмәлә кәләрәк, ганадвуран, ганад чалан мә'насыны верир. Башга районларда мүхтәлиф шәкилдә ишләндийи кими Кировабадда *учуч* дейилир.

пејғәмбәри (*Ичш., Бш.*)—гарғыдалы.

пејдәри (*Ичш.*) —арасы кәсилмәдән.

пејдәрпеј (*Ичш.*) —далбадал.

һесаб (*Ичш., Бш.*)—абгуранын галығы (хылтасы).

пәндум олмағ (*Ш.*) ‖ **пандум** (*Бш.*)—шишмәк.
Ана ушаға гаргыш эдәркән дейир:
—*Пәндум ол!* (*Ш.*)

пәрән-пәрән олмағ (*Бш.*)—дағылмаг, сәпәләнмәк.

пәрт олмағ (*Ичш., Бш.*)—тутулмаг, гызармаг.
—*Һелә сөз диди ки, лап пәрт олдым.* (*Ичш.*)

пәртоүзи (*Ичш.*) ←пәри-тавуси (товуз ганады, түкү)-яшыл.

пәрчим (*Ш.*) —ики шейин арасында галыб чыхмамаг.
—*Әлим пәрчим олыб галыб гапынун арасында.*

пәсәндинә алмамағ (*Т.*)—саймамаг.
—*О мәни һеч пәсәндинә алмади.*

пиләмек (*Ш.*) —үфүрүб сөндүрмәк вә я яндырмаг.

пиргуллуғ (*Ш.*) —һазыр гуллуг.

пискәндә (*Ш.*) ←фарсча: пүск←пуст — „дәри„ + кәндә „газылмыш"=дәриси союлмуш—союлараг күндә гурудулан әнчир.

пишро (*Ш.*)←фарсча пиш (габаг) + ро ← ров (габаг) „кет", „кедән"=ирәли кедән.
—*Пишро чәкмә.* (*Ш.*)

пиштоу ‖ **пүштоу** (*Ичш.*)—тапанча; русча пистолет сөзүнүн халг этимоложисидир.

пута (*Ичш.*)—парчаларын үзәриндә олан хырда күл, нахыш.

пүрмүтдаа (*Ичш.*) ← пүр - мүддәа ‖ иддалы (Кировабад)—мүтәкәббир; ловға.

пүсбәнчи (*Т.*)—өлчү (чәтвәр).

пүшка ‖ **пүшкә** (*Ичш., Бш.*)—тәһсили олмаян капитан.
Пүшкә Тағи. (*Ичш.*)

пүштахта— 1) дуканын габаглығы (*Ш.*) [← пиш+тахта]; 2) чүрүмүш тахта мә'насында. Дәниздән чыхмыш йүнкүл тахталар; 2-чи мә'нада пүштахта сөзү ики сөзүн чалагланмасындан әмәлә кәлмишдир: пуч+тахта.
— *Дүнәннәри дәнзүн гырағыннан оғәртә пүштахта јығдығ ки.* (*Ичш.*)

пүштә (*Ичш., Бш.*)—дәниз ичәрисиндә гуру ер; даяз ер.
— *Пүштијә кими үзкинән.*

Р

рајбарај (*Ичш., Бш.*)—сөзүнүн үстүндә дурмаян, фикрини тез-тез дәйишән.
—*О чох рајбарај адамду.* (*Ичш.*)

раһат ‖ **рат** (*Г.*)—нефт гыфы.

рес (*Һөс.*)—русча „рейс"—дәфә.
—*Ики рес шәрә кетдим.*

рәф (*Ш.*) —ләмә.

рыз (*Ш.*) —из, ләпир.
—*Илан кедир рызи галыр.*

рынт (*Ш.*)—һарамзада, гәлб, пахыл.
—*Филанкес рынт адамду.*

рыса (*Ичш.*) - сыра, чәркә.

С

саја (*Буз.*)—дуз, бош.

саj; саја салмамағ (*К.*)—саймамаг, нәзәрә алмамаг.

саман (*Ш.*) ← сәһман—1) яхын; 2) раһат.
— *О биззәрә саман дөкүр.* (*Ш.*)
—*Оранун јоли саман дөкүр.* (*Ш.*)

сан (*Ш.*)—аз ел, меһ ели, сакит һава.
—*Сан хәзридәнду.* (*Ш.*)
—*Хәрмән соурмағ олар, һова санду.* (*Ш.*)

санамағ (*Ичш.*)—саймаг.

сәјағ (*Ичш., Бш.*)—форма, тәһәр.
—*Нә сәјағ адамду бу?* (*Ичш.*)
Бу мә'нада тат дилиндә дә ишләнир. (Бах: Всев. Миллер „Татские этюды", 1905, I һис., сәһ. 65).

сәлә (*Ш.*)—гоюнун гарныдан олуб, бардаг ағзына чәкилир.

сәлт ‖ **сәт** (*Ичш.*)—тамам.
—*Сәт јағду.*

сәндәли (*Бш.*)—гыш азугәләрини йығмаг үчүн мәтбәхдә олан ер.

сәрбәсаjы (*Ш.*) сәрпәсаjы (*К.*)—сайыгламаг; ағзына кәләни данышмаг.
—*Һачах гыздырма кәләду, о вах сәрпәсаjы данышаду.* (*К.*)

сәрдәси (*Ш.*)—ери яхшы ишләмәмәк; фарсча: сәр (баш) +дәст (әл)=әл учу; йә'ни, бир иши бир нөв башдан этмәк.

сәришдә (*С., Ичш.*) ← сәрриштә—бачарыг, мәһарәт.
—Онын бы ишдә сәришдәси јохду. (С.)
сәркәләф (*Ш.*)—1) кәләфин учу (башы); 2) мәчази мә'нада: баш, ишин башланғычы.
—Сәркәләфи итирмисән. (Ичш.)
сәрникүн олмағ (*Ичш.*)—башы батмаг, итмәк, өлмәк.
—Сәни көрүм сәрникүн оласан. (Ш.)
Бу, фарсча ики сөзүн бирләшмәсиндән әмәлә кәлмиш: 1) сәр (баш)+2) никүн (ашағы); һәрфән тәрҹүмәси: башы ашағы олмаг.
сәхиш (*Т.*) — үч дәфә хыш вурмаг, йә'ни ери үч дәфә хышла сүрмәк.
Фарсча: (сә || се—үч) илә Азәрбайчан сөзүнүн (хыш) чалагланмасындан әмәлә кәлмишдир.
сиәзи (*Ш.*) — кисә, харал.
сијал (*Ш.*) — хырда даш.
сијапур (*Ичш.*)—үзүнүн һаясы олмаян; фарсча: сијаһ (гара) +пур (оғул)=гара оғул, гара гул демәкдир.
—Нә сијапур адамсан. (Ичш.)
силә (*Ш.*) —тамам, гуртарачағына кими.
—Габи силәсинә кими долдыр.
— Чәрһоу̯з силә вәрирди.
силәвәр (*Бш.*) - башдан-баша.
—Гоу̯н силәвәр төкилмишди.
силсилә чүмман (*Ичш.*)—рәис, башчы, мәчлисләрдә вә я башга йығынчагларда иштирак эдән адама дейилир.
синоу̯ кетмек (*Ичш.*)—синов кетмәк—ялвармаг, ерә әйилмәк, һәсрәтини чәкмәк, әлдән кетмәк.
—Филан шејдән өтри синоу̯ кедир.
собешик (*Ичш.*)—ахырынчы өвлад.
Бу сөз „сон“ илә „бешик“ сөзләринин бирләшмәсиндән әмәлә кәлмишдир.
—Бу мәм собешикимдү.
соғат (*Н.*) —пай.
—Атам мәмчүн соғат кәтириб.
сокки (*Һөс.*)—сонки, сонракы, сонра.
сори (*К.*) —дүз ер.
соушмағ (*К.*)—өтүб кетмәк.

соха (*Ичш., Бш.*)—1) өләнин шейләри; 2) йийәсиз галмаг.
—Сохијә галасан! (Ичш.)
стал (*К.*, Ш.) 1) надинч;
2) чүрүк, хараб олмуш мейвә.
—Гони о ғәдәр кеч дәрдүн ки, галыб стал олди. (Ш.)
сурағ (*Ш.*)—сораг, хәбәр.
сүлүм (*Г., К., Ш.*)—нәрдиван, пилләкан.
сүмбеки (*Ш.*)—пәлтәк.
сүмәә (*Ш.*)—гәбристанда олан үстү күмбәзли, дөрд тәрәфдән ачыг гәбир.
сүмсинмек || сүмсүнмек (*Ш.*)—1) онун-бунун эвинә кедәрәк һавайы емәк;
2) көзү онун-бунун әлиндә галмаг.
—Хөрек габларыни көриб сүмсинмекә башдади.
—Филанкес ит кими сүмсинир.
—Билмирсүз нечә беднөусдү о баши ләчек,
Һәр јердә түсти чыхди, орда кедиб сүмсинечек.
Ја буду о чыха кәтдән, ја буду ел көчечек.
Нимчә голтығда о беднам кедәр Бизонијә.
(Шағанлы Мәһәммәд Тағы)
сүнк олмағ (*Ичщ.*)—лүт олмаг; дағылмаг; мәһв олмаг
—Лап сүнк олдым.
сыртығ (*Ичш.*)—сүртүнмүш, үзү боз, һаясыз.
сысга (*Ичш.*)—арыг.
—Сысга ышағду.

Т

тағ (*Бш.*) —эвин ярым даирә шәклиндә олан таваны.
тајјә гојмамағ (*Ш.*)—саймамаг.
—О сәни сајыр, сән онын сөзини тајјә гојмырсан.
танхалы (*Ә., Ш.*)—1) варлы; мүамиләчи;
2) әлиндә пул сахламаян. (Ә.)
—Танхалы адам.
Мәрдәканда: тәнкә || танхапул, гызыл.
—Мәнә танха-зад вәрмүшдүн бәкәм? (Мәр.) Кировабадда, тангаһ ишләнир.
тапдаламағ (*Ш.*)—дөймәк, аягламаг.
татаваз (*Ичш.*)—чөрәйин габар чалмасы.

289—13

тахтапуш (*Ичш.*) ← пиштахта—дүканын габаглығы; азәрбайҹанча „тахта“ сөзү илә татча „пуш“ вә я фарсча „пиш“ (габаг) сөзләринин ҹалагланмасындан әмәлә кәлмишдир. Кировабадда, пештахда шәклиндә ишләнир.

теј (*Ш.*) —тамам.

—Әт алдым, теј јағду.

тәггилбаб (*Ш.*)—әрәбчә: دق الباب гапынын дөйүлмәси.

—Гапыны[и] таггылбаб еләди.

тәк бир (*Ш.*)—ара бир, һәрдән бир.

тәлә-тәтил (*Ичш.*)—тәләсик, ярымчыг.

тәлх (*Ичш.*) ачы, ачылыг, позмаг.

— Оғатыми тәлх еләдүн.

тәнк (*Ичш.*)—дарысгал, дар, ағыр, чәтин.

—Тәнки-дил олдым.

—Тәнки-нәфәс олдым.

—Әлүнкән тәнкә кәлдим.

тәрәкә галмағ (*К.*)—йийәсиз галмаг.

—Тәрәкә галасан.

тәфоУт (*Ичш.*)—фәрг.

—Онан-мунын арасында һеш тәфоУт јохду.

тәһәнк (*Ш.*)—мейнә.

тизаблы (*Ичш.*)—фарсча: тиз (түнд, санҹан вә с.), аб (су). Бакы диалектиндә говун исми илә кәлир, һәддән артыг ширин вә ағзын дәрисини апаран говун һаггында дейилир.

—Әчеб гоунду, тизаблыду.

тикмә (*Һ.*)—оғул, варис.

—Худкар падшаһун бир тикмәси варди. (Һөс.)

тиламбар (*Кешлә*)—әрәбчә: тәлл (тәпә)+амбар — һәдсиз, чохлу; Салянда: умман дейилир.

тиләт (*Ш.*) ‖ тиләтин (*Ч.*) ← тийә—бычағын кәсән ери, бычаг.

—Чибимдә бир тиләтин варди. (Һ.)

тило (*Ш., Ичш., Бш.*)—балыг тутмаг үчүн кичик гармаг.

тоУ (*Ш., Мәр.*) —очаг; диварын ичиндә олан очаг, бухары.

тоУ бачаси (*Ш.*) —бухары бачасы.

Бу сөз тат дилиндә дә бу мә'нада ишләнмәкдәдир. (Бах: Всев. Миллер, „Татские этюды“, I һис., сәһ. 68).

тохдағ вәрмек (*Ичш.*)—үрәк вермәк.

—Өзүвә бир тохдағ вәр.

тохур (*Н*); **тохуш** (*Г.*)—ики дәфә ери сүрмә.

Бу сөз ассимилясия нәтиҹәсиндә дүхыш сөзүндән әмәлә кәлмишдир.

точи еләмек (*Н.*) —тәкрар еләмәк.

тумбур (*Ш.*)—јанмаг.

—Тумбур оласан! (*Ш.*)

тупурча (*Ш.*)—көк балача ушаг, томпулу (Кировабадда)

тураггај (*Ш.*)—турағай ‖ торағай чөлдә яшаян кичик бир гуш (Русчасы: „жаворонок“дур) торағај шәклиндә ишләнир.

Бу сөзә торғы[и] шәклиндә Хәтаидә тәсадүф эдилир.

—Пәрваз гылыр һавада торғы (Хәтаи).

Турағай сөзү башғырдҹада тургайы, түркмәнҹәдә торгай шәклиндә ишләнмәкдәдир.

тушбатуш (*Ичш.*)—үзбәүз; туш.

тушдамағ (*Ичш.*)—тушламаг-тәнләмәк, тәнләшдирмәк, нишан алмаг.

түник (*Ш.*)—назик.

—Әјниндә түник палтар варди.

—Түник кијиммишди.

—Түник габығ гарпузди.

тырыпби (*Н.*)—һәдә.

—Она бир тырыпби кәлдим ки, дала һәсдәди.

У

у ғарта (*Ичш.*) ‖ о ғарта (*Ш.*)—о гәдәр.

узундраз (*Ичш.*)—узун.

Азәрбайҹанча „узун“ илә фарсчанын „драз“ (узун) ҹалагланмасындан әмәлә кәлмишдир.

—Узундразун бириду. (Ичш.)

ујғи (*Т.*)—хырда дашдан тикилмиш нишанкаһ.

усбурт олмағ (*Бш.*)—инанмаг, э'тибар этмәк.

—Ушағы[и] сәнә усбурт ола билмәрәм.

усули (*Ш.*) —яваш.

учбат (*Ичш.*)—сәбәб, нәтиҹә.

—Сәнүн учбатуннан мән быра кәлмирәм. (*Ичш.*)

ушгун (*Ичш.*)—русча шкуна сөзүнүн фонетик ҹәһәтдән дәйишилмиш шәклидир. Дорри кәми. (*Ичш.*)

Ү

үскүк (*К.*)—оймаг; Кировабадда *үјсүх'* дейилир.
үскүн (*Ш.*)—устүн.
үфләмек (*Н.*) ‖ **филәмек** (*Ш.*)—сөндүрмәк; ағыздан бурахылан һава; я сөнән оду яндырыр, я да янан оду сөндүрүр.
—А гыз, очағи үфлә, јансун. (*Н.*)
фәгәрә (*Ичш.*)—әһвалат.
филфори (*Бш.*)— бирдән, гәфилдән.
—Филфори чөреки көтириб гашди.

Х

хај (*Ичш., Бш.*)—яй фәслиндә сакит, күләксиз һава.
—Һава хајду (*Ичш.*). Бу сөзү әдәби дилимизә илк дәфә кәтирән С. Рүстәмдир.
Ай чимирди суларда һава сакит, һава хай.
(Бах: „Сәһранын гәлби", „Азәрбайчан" мәчмуәси, 1953, № 2, сәһ. 21).
ханахәраб ‖ **ханхәраб** (*Ичш.*)—эви йыхылмыш.
—Ханхәраб оғли, ханхәраб биздән әл чекмез дә.
ханәнишин (*Ичш.*)—Әлил, шикәст, ишләмәйән.
харал (*Ичш.*)—ири кисә, ири торба.
хасмана галмаг (*Ичш.*)—күләшмәдә һәр ики тәрәфин бир бәрабәрдә галмасы.
—Хасмана галдылар.
хејифләнмәк (*Ш.*)—хофланмаг, горхмаг.
хәрәбати (*Ш.*)—эвдә отуран, эвдән байыра чыхмаян.
хәрәкдар (*М., Ичш., С., Ч.*)—мал апаран.
хәрәнкәбазар (*Ичш.*)—шитини чыхармаг.
хәриф, хәрифләмек (*Ичш.*)—ағлыны итирмәк, башы хараб олмаг.
Әрәбчә خریف пайыз фәсли демәкдир.
Мәчази мә'насы: саралыб солмаг вахты, гочалыг яшы.
—Киши лап хәрифлиб.
хәрнози (*Ичш.*), хәрәнози (*Ш.*)—эйбәчәр; хәрәнози пишик.
хызан (*Ичш., Бш.*)—чохлу, хейли (күлфәт).
—Әлинүн кифләти бир хызанду. (*Ичш.*)
хылта (*Ичш., Бш.*)—галыг, төр-төкүнтү; јағын хылтасы.
—Јағы сүздүм дибиндә хылтасы галды. (*Ичш.*)

хыр (*Ш., Бш.*)—су васитәсилә әмәлә кәлән бостан.
хырдаламағ (*Ш.*)—айдын олмаян мәсәләни айдынлашдырмаг.
—Чох гәлиз олди, бирез хырдала.

Һ

һағәтдә (*С.*)—һәгигәтдә.
һанан-һанчары" (*Г., Кешлә*)—һардан-һара.(*Г.*) Бирисинин бир ишдән хәбәри ола-ола даныр, башгасы она сүбут этмәк үчүн ишләнир. (Кешлә)
—Һанан-һанчары" о быра кәлмишди. (*Гобу*).
—Һанан-һанчары" хәбәри ола-ола даныр. (*Кешлә*)
һанчари (*Ш., Н.*)—һансы чүрә, һансы тәрәфә, һаяна, нечә, нә чүр.
—Һеч билмәдим Әһмед һанчари кетди. (*Н.*)
Бу сөз, әсас э'тибарилә, Гарабағ, Газах вә башга диалектләрдә ишләнир. Шәрг групу диалектләриндә бу сөзә тәсадүф эдилмир. Марагльы бурасыдыр ки, Бакы шивәләринин һеч бириндә бу сөзә тәсадүф эдилмәдийи һалда, Новханы вә Шаған шивәләриндә бу сөз өзүнү чанлы олараг көстәрир.
һарын (*Ш., Ичш.*)—шүкүрсүз, нашүкүр (адам); гызышмыш, азғын (һейван).
—Бизим ат чох һарынду. (*Ш.*)
һачмәнәбах (*Бш.*) —ипәк парча.
Бу сөз полисинтетик сәчиййә дашыйыр.
һејвәрә (*Ичш.*)—һәрзә адам, бош вә ярамаз сөз данышан адам.
—Һејвәрәнүн бириду.
һәзәрпаша (*Н.*) —һәр иш элиндән кәлән.
һәлим (*Н.*)—юмшаг, дуру; һәлим адам.
һәлләчи —бир кило.
һәмхана (*Ичш.*)—кирайәнишин, кирайә илә эв тутан; русчасы „квартирант".
һәмшинә (*Т.*)←һәмширә (*Ш.*)—бачы.
һәндәвәр (*Ш.*) —этраф, яхын, ара.
—Муннан сора бу һәндәвәрә доланма.
Кировабадда да бу шәкилдә ишләнир.

һәрбә-зорба (*Ч., Н.*)—күч; гара-горху.
—*Һәрбә-зорба кәлмә!* (*Ч.*)
—*Һәрбә-зорбови өзүнчүн сахла!* (*Н.*)
—*Һәрбәви бизә көрседмә!*

һәрза-чоғаб || **һәрзә-чоғаб** (*Н.*)—пис чаваб верән, үзә дуран.
—*Һәрзә-чоғабун бириду.* (*Ичш.*)

һәри (*Ичш., Бш.*)←ари—бәли.
фарсча *ари* сөзүнүн әввәлинә протеза һадисәси нәтичәсиндә *h* әлавә этмәклә бу сөз әмәлә кәлмишдир.
Татчада да һәри шәклиндә ишләнир (Бах: Всев. Миллер, „Татские этюды", I һис., сәһ. 74).

һәрчи (*М., Ш.*)—нә гәдәр.
фарсчадан алынмадыр.
—*Һәрчи бāдә-бāдә.*
—*Һәрчи еләди, гапыни ача билмеди.* (*Ичш.*)

һәсдемек (*Ичш.*)—дала чәкилмәк., боюн гачырмаг.
—*Ати дала һәсдә!* (*Ичш.*)
—*Ашна, диәсән, һәсдирсән.* (*Ичш.*)

һиккә (*Ш.*) || **һырыгга** (*Ә.*)—истәдийини, дедийини еритмәк.
—*Һиккәсини јеритди.* (*Ш.*)

һоваји (*Ичш.*)—бош, ерсиз.
—*Һоваји данышма!* (*Ичш.*)

һōзеки (*Ичш.*)—горхулу.
Кировабадда: һоләки←һөләки←һөвлнак, (горхулу) ишләнир.

һок (*һ.*)—ришхәнд билдирән нида.
—*Бир хих еләрәм сәә, һок!* (*һ.*)

һōкә (*Ш.*) экиндә бир дәфә о баш-бу баша кетмәйә дейилир.
Бу сөз ики сөздән әмәлә кәлмишдир: 1) һоў; 2) кәл.
һоў чүтә гошулмуш һейваны гайтармаг, я да ирәли сүрмәк үчүн чыхарылан нидадыр. Чүтә гошулмуш һейван экинин о башына чатан кими һоў! дейәрәк ону дөндәрирләр.
Вәзифәйә көрә сонралар һōкә о баш-бу баша кетмәк мә'насында ишләнмишдир.

һөвә (*Ш.*) (Кировабадда вә с.-дә һәвә)—халча тохуян аләт.

һөвәнк (*Ш.*) || **һәвәнк-дәстә** (*Бш.*)—бир шейи дөймәк, нарынлатмаг үчүн ишләдилән аләт.

һөўл етмек (*Ш.*)—губарланмаг, гәһәрләнмәк, ваһимәләнмәк.

һөчет (*Ш.*)—мүбаһисә.

һули (*Ичш., Бш.*)—шафталы.

һырыггасыны јеритмек (*Ә.*) || **һиккә** (*Ш.*)—дедийини еритмәк.

һырылдамаг (*Ш., Ичш.*)—күлмәк, ерсиз күлмәк.

Ч

чағ (*Ш.*) —1) вахт, заман.
—*Әхшәм чағи бизә кәл!*
Бу мә'нада гәдим әдәби дилимиздә ишләнмишдир. 2) кейфи саз, яхшы.
—*Әждәрун кефи чағду.* (*Ш.*)

чакеш (*Ш.*)←чар кеш+чар чәкән=хәбәрчи.

чала (*Ш.*)—дәрә, чухур.

чаргат (*Ичш.*)—дөрд гат.

чәпәндазы (*Ичш.*)—әйри; сола тәрәф маил.

чәрәнчи (*Бш.*)—узунчу.

чәрчуба (*Ичш.*) чәһар+чуба—дөрд сүтун (ағач), гапынын дөрд тәрәфи.
Кировабадда чәрчујә дейилир.

чикләмә (*Ш.*)—сүдлү пловдан бир гәдәр дуру.

чим (*Ичш.*) —тамам.
—*Чим јағду.*

чутги (*Н.*) || **чутғабағи** (*Ш.*)—гадынлар башларына гойдуглары бәзәк.

Ч

чәнкәри (*Ичш.*)—мис пасынын рәнки.

чәнк (*Бш.*)—пас нәтичәсиндә мис габын алдығы көй рәнк.

чәнчәл (*Ичш.*)—гарышыг, әнкәлли.
—*Чәнчәл ишду.* (*Ичш.*)
—*Чәнчәл адамду.* (*Бш.*)

чиби (*Г.*) —балача.

чило —1) атын чилову; 2) гәдәр, дәфә.
2-чи мә'на вәзифәйә көрә, биринчи мә'надан алынмышдыр, чүнки әввәл атла кетдийи йолу нечә дәфә кедирдисә, кетмә просесини атын чилову илә адландырырды. Һал-һазырда бу сөз Новханыда йүкүн атла

нечә дәфә апарылмасы мә'насында ишләнир.
—*Ики чило кетдим.* (*Н.*); йә'ни ики дәфә атла йүк апардым. Сонра *чило* сөзү кетмәк-кәлмәк үчүн ишләнир.
—*Истәсәз, хәбәр јоллијаг, Бәјмәммәд бир чило кәлсин бура.* (*Ш.*)

чиннәтмек (*Ичш.*)—әсәбиләшдирмәк, һирсләндирмәк.
—*Әши мәни јаман чиннәтмишди.* (*Бш.*)

чирә (*Ичш.*)—разиана туму.

чу (*Н.*)—балача канал, ганов; ләкләрә кедән кичик канал; арх.

чуанәзән (*Ичш.*, *Бш.*)—чаван гадын.
—*Сәни көрим чуанәзән оласан.* (*Бш.*)
Бу сөз „чаван" сөзү илә фарсча „зән"—гадын сөзүнүн чалагланмасындан әмәлә кәлмишдир.

чур (*Бш.*, *Ичш.*)—тай, дост.
—*Атопбејнән Әли чурду.* (*Ичш.*)

чүвәллаġи (*Ш.*)—бич, авара, аферист.
—*О чох чүвәллаġыду.*

чүна (*Ичш.*)—чуна (Кировабад) назик парча.

чыбылдыз (*Ш.*)—чылыз, балача арыг ушаг.
—*Әли лап чыбылдызду.* (*Ш.*)

чыртгоз (*Ичш.*)—йүнкүл хасиййәтли, һәр бош шей үчүн ериндән ойнаян.
—*Чыртгозун бириду.*

Ш

шагга (*Ичш.*)—союлмуш гоюнун ярысы; бир һиссә.
—*О, әтин бир шаггасыны алди.*

шајәт (*Ичш.*, *Бш.*)—фарсча (شايد)—әкәр.
—*Шајәт кәлмәсә, өзүн вәр.* (*Ичш.*)

шакәр (*Ичш.*)—адәт.
—*Мәндә бир шакәр вар.*
—*Онын јаман шакәри вар.*

шоггумаг (*Н.*, *Бш.*)—чыġаллыг, сөзүнү, әһдини еринә етирмәмәк, оюндан гачмаг, пәрт олмаг.
—*О, зарафатдан јаман шоггијир.* (*Бш.*)

шоУл (*Ичш.*) ‖ шуġул (Ереван)—шагул; диварын перпендикулярлыġыны өлчән аләт.

шешдәнк (*Н.*)—һәддиндән артыг.

шәпбәхејир (*Ичш.*)—тәзә доġулмуш ушаġа 10-чу күндә илк дәфә ад гоюлдуġу күнә дейилир.
—*Бу кечә Фатма халанун оġлынун шәпбәхејриду.*

шәбәдә еләмек (*Ичш.*)—әлә салмаг, ришхәнд этмәк.

шәбкула (*Ичш.*)—кечә папаġы.

шәләкәт (*Ичш.*)—сакитлик.
—*Һава шәләкәтду.*

шәлпә (*Ичш.*)—көһнәлмиш парча.

шәтәл (*Бш.*)—надинч.

шәтәл гатмаġ (*Ичш.*)—гарышдырмаг, позмаг (оюнда).
—*Әчеб ојнирдук, Һәлмә кәлди, ојнымыза шәтәл гатди.*

шәтәл-гәдә (*Ш.*)—мәрдимазар.

шиллаġ (*Ш.*)—тәпик.

ширбәдүшәндә (*Ш.*)—гайнанмыш гуру әнчир.
Бу сөз ики сөзүн (ширәјә+дүшәндә) бирләшмәсиндән әмәлә кәлмишдир; әнчири өз ширәсиндә гайнадыр вә сонра күнә сәриб гурудурлар ки, бунун нәтичәсиндә әмәлә кәлән гуру әнчирә ширбәдүшәндә дейилир.

ширдан (*Ичш.*, *Бш.*)—Әтин яġсыз, арыг ери.
—*Језнәмиз гәссеббаши—ширданымыз бол керек.* (*Ичш.*)

ширәпус (*Ичш.*)—дивары аġартмаг үчүн түклү дәри. Бу сөз фарсча: ширә+пуст (дәри) сөзләринин бирләшмәсиндән әмәлә кәлмишдир.

шоУġәриб (*Ичш.*)—пис, яман.
—*ШоУġәрибә галасан!*

шумагәдәр (*Ичш.*)—оюн ады.
Ики сөздән әмәлә кәлмишдир: 1) шум, 2) гәдәр, йә'ни әлдә олан учу шиш аġачы, я да дәмири ерә вурмалыдыр ки, шума гәдәр кетсин; она көрә дә бу оюна шумагәдәр дейилир.
—*Шумагәдәр ојнијырдуġ, бирдән аġач әлимнән чыхди, биз баши әјаġма санчылды, һинди бир ајду ки, ахсыјырам.*

шүл (*М.*, *Ш.*)—узун назик аġач.

шыġоУл (*Ичш.*)—шыġыяраг кәлмәк.
—*Кәлир шыġоУл бахыр уна.*

шылан (*Ичш.*, *Бш.*)—гонаглыг.
—*Фатмаханымкилдә тој шыланду.* (*Ичш.*)

ТЕРМИНЛӘР

МАЛДАРЛЫҒА АИД ТЕРМИНЛӘР

Јашларына көрә ат адлары

бајтал (диши ат)
гулан (ики јашлы диши ат)
гуланча
гулун (бир јашлы диши ат)
дај (ики јашлы эркәк ат)
дајча (бир јашлы эркәк ат)
јаби (арыг ат, әфәл ат)
кәлә дај (үч јашлы эркәк ат)
мадјан || мајдан (диши ат)

Нишанларына көрә ат адлары

ала
ала гашга
ала пача
гашга (алыны ағ)
күрән ағ јал
күрән гашга
сәкил (ајағы ағ)
сәмәнд ағ јал

Рәнкинә көрә ат адлары

ағ
ал кәһәр (ачыг гырмызы)
ачыг боз
боз
гара
гара кәһәр
гара көк
гара күрән
гызыл боз
дәмир көк
кәстәнә мөүр
кәһәр
кәһәр сәкил (бәдәни гырмызы, ајағы ағ)
күрән (сарыја јахын): 1. гырмызы күрән, 2. сары күрән көк
мөүр (түнд гырмызы)
пәзәһри || пазәһри
сари
сари күрән
сари сәмәнд
сәмәнд (ачыг сары)
сичан рәнки
чал

Ат еришләри

аддымли
гәдәмли
гурдјериши
ибеји (*Ш.*) || ирбеји (*Һ.*) (јорғадан јахшы)
јорға
рес || јортма
рәсағ
чапарағ || дөрд әјағ (*Ш.*); дөрд јанны (*Һ.*)

Гоюнларын нөвләри, јашлары вә рәнкләринә көрә адлары

гарабағ гојни
дағыстан гојни
ирәван гојни
түркмән гојни
урсијет гојни
һәштәрхан гојни
гара диш (үч иллик)
гузи
ишек (ики иллик)
өкәч (дөрд иллик)
тоғли (бир иллик)
ағ гулағлы
ағ кәрә
ағ күрә
ағ бәлә
бәлә (күрә илә гулаглынын арасында олан орта гулаг)
бәнөүш гулағлы
" " кәрә
" " күрә
" " бәлә
бәнөүшә әбрәш күрә
боз гулағли
боз гулағли кәлин
боз әбрәш (алыны ағ, бәдәни боз)
боз кәрә
боз күрә
боз бәлә
бујныззы
бујныссыз
гара гулағлы кәркәнә (*Ш.*) (балача буйнузу олуб чох дөйүшән гоюн)
гара тәпәл гулағлы
" " кәрә
" " күрә
" " бәлә
гулағлы
гумрал гулағлы
" " " " кәрә
" " " " күрә
гумрал гулағлы бәлә
гырмызы гулағлы
" " " " кәрә
" " " " күрә
" " " " бәлә
кәлин (диши буйнузлу гоюн)
кәрә (гулагсыз)
күрә (јарым гулаг)
кәр (бәдәни боз, әл-ајағы, көзләри гара, сары)
сары гулағлы
" " " кәрә
сари күрә
" бәлә
чал гулағлы
" кәрә
" күрә
" бәлә
чал әбрәш (алыны ағ, бәдәни чал)

Јаша көрә кечи нөвләри

бичтә (бир иллик эркәк кечи)
дубыр (ики иллик эркәк кечи)
күәр (ики иллик диши кечи)
хәртәкә (үч иллик ахталанмыш кечи)
чәпиш (бир иллик диши кечи)

БАШЕРОН ЈАРЫМАДАСЫНДА ТӘСАДҮФ ЕДИЛӘН ГУШЛАР ВӘ БУНЛАРЫН АДЛАРЫ

ала бахда || ала пахта
алачәрә
бајгуш
безкек
билдирчин
ванај
гағаји
газ
гарабатдағ

гара гуш
гарангуч || гарангуш
гара тоўғ
гарға
гашгаладаг || гашгалдағ
гу
гырғы
гызыл гуш
зәрд
ја кәрәм
кәклик
кечә гуши || шәппәрә
киләнша
көјчә
көјчә гарға
көкәрчин
лош
мајвәрди
мајкули || макули
өрдәк
сәрчә
сығырчын
хоткә || хүткә (кичик өрдәк)
тураггај || тораггај
һиндушкә
һовасил
чек—чекин || чек—чеки
чобаналладан
чар
чинк
чүллүд
шејдә бүлбүл
шинәбуб

БАЛЫГ АДЛАРЫ

азадмајы[и]
ағ балыг
белаглазка (ағкөз)
белуға
бобла
гызыл балыг
залом
зәрдәпәр (усач)
илан балығы[и] (минога)
ит балығы[и] (акула)

килкә
күтүм
нагга балығ (сом)
әсетрина
сазан
севруға
селеткә
судағ
хәшәм
чапағ
хул балығ
шамајы[и]

ТӘСӘРРҮФАТ ТЕРМИНЛӘРИ

Тәсәррүфат аләтләри

бел
бешбармағ
вәл
дырмых
јаба (*Ш.*), чәнк
котан
күрек
козан
лапаткә
мишар
орағ
сых (вилка кими олур; зә'фәранын алағыны тәмизләмәк үчүн ишләнир)
хыш
чин
шана

Хышын һиссәләри

вәр
гамуд
гамуд бағи
гафа
куна
көвасын (*Ш.*) || куасын (*Г.*)
күч ағачи
мушди

өвәндә
пәлвәнд
пуштәбәнд
һәнк
чико
чүт (*Ш.*)
шана

Икичархлы арабанын һиссәләри

бан
болт || дәмир чубуг
габағлығ
галпах
гамуд
гасағлар
гәфә
гоша винт
дал тахда
дәндәләр
дирәкләр
дөшәнечек
дүмбә
әскеш
икибиткә←кибитка
јан дәмир
јан тахда
лашдар
маша
милләр
обруждар
ох
патушкә (*Ш.*) || бадушкәләр (*h.*)
пәлвәнд
путилкә
пуштәбәнд
сәрбази (*Ш.*) || сәрбас (*h.*)
сәртәнк
силәпич тахда
сураји
тәнк
топ
франсалар (*h.*) || флансәләр (*Ш.*)

чархлар
шаниш || шанишин
шинләр

Долама чарх вә онун һиссәләри

бағара
бағаракаһ (атын доланан ери)
бураз
былағ (*Н.*)←булаг
винт
гармағ || илишик || гырчог
дәндәси
дәрхуна (*һөс.*)
дәһәнчал
дол
доламачарх
әләмә (*һөс.*)
әһәнкоу (*һөс.*)
заблоткә
запас
јан ағачи
јан ипи
кәлләчарх
мәфдил (*Н.*)
ојуғ (*һөс.*)
ох
пәсәхуна (*һөс.*)
пәсәчал
узатма
узатманун дирәки
үст ағачи
һәнк
һөүз (*һөс.*)
чәмбәр
чәјо
шәстәрнә

Арабая лазым олан шейләр

галтағ
гамчыл (*h.*)
гуіруғ бағи
гын
дөшбағи

јалбағи
јүкән
кәндәрбәнд
тәррик
ушғун
чило

Әкинчиликдә ишләнән терминләр

бафа (бир чәнкә һәшәм)
бәндәмә (дәрз бағламаг үчүн тахылдан дүзәлмиш ип)
вәр (мүәййән мигдарда ери бичмәйә дейилир)
дәрз (дөрд бафадан ибарәт олур)
дәһәнбәрә (*Буз.*)
кәмә (*Ш.*)
куз || күз (*Буз.*)
ликар (*Буз.*) || илјар (*Ш.*) (хышын йолу, кәсдийи ер)
пиштәкүз (*Буз.*) (ики ләкин арасында олан һүндүр ер)
тәнкеч (белин гулағы)
тијә (*Буз.*) (белин учу)

Гоюн, гузу сахланан ерләр

ағыл (гоюн салынан ер)
балысдан (гузунун ятан ери)
гәрәб
дәмәк (ени доғулмуш гузу салынан исти ер), ән әввәл доғулмуш гузуну дәмәкә, сонра күзә, даһа сонра исә балыстана салырлар)
јатағ (гоюн сахланан ер)
көрәлик (*К.*)
күз (гузунун яшаян ери)
көјәбахан (*К.*) (тәзә доғулмуш гузу салынан ер, ердә силиндр шәклиндә газылыр вә үстү өртүлүр)

Эвин һиссәләри

аракәсмә
бағдати (*Һ.*)—потолок
бөјүк өј (*Г.*)
гапи
гуллаба
дам
дәлиз
дилаб←долаб (*Ш.*)
дөшәмә (*Г.*)
зувәрдар
јүк йығылан ер
кандар (*Бш.*)
кәнар
кичик өј
күлафирәнки (эвин үстүндә тикилән чардаг)
күнч
ләмә
митмаг (*Ичш.*) || митбағ (*Г.*)
ончәри (*Һ.*)—икинчи отаг
өј јерриҗи (*Һ.*)—пол
паталоғ (*Бш.*)
пенчәрә
пол (*Бш.*)
сәки
тахда
тахдырабәнд (*Бш.*)
хәфәнки
хонча (*Бш.*)
һәшјә (*Бш.*)
чахчә (*Ш.*) || чахча (*Бш.*) || тахча
чәрчуба (*Ш.*) чәрчуа (*Бш.*)
чәфдә
чимахатан
шалман
шүшәбәнд (*Бш.*)

Габ-гачаг

абкәрдән (*Бш.*) || абкәрдан (*Г.*)
ашсүзән
бадја (*К.*)
банкә
бардағ
бәсди (кичик сәһәнк)
бирәлли (*Ш.*)—су габи
бошгаб
вилкә (*Бш.*) || чәнкәл (*Ичш.*)
габлама (*К.*)
газан
гашығ
гејмәкеш
гејчи
гәтдан
гәтдоғријан
гәфәгоран
гәфәдан
графинкә (*Бш.*) || гирфинкә (*Ичш.*)
губа . дәмәрдәси (*К.*)
гыф
десдәрхан
дәмәрдә (*К.*)—касадан бөйүк олур.
долча
әлек
әрсин
әт тахдаси
икнә
искан
искан алти
јағлоча (*Бш.*)—яғ әритмәк үчүн
јухајјан || јухајаjан (*Ичш.*) јухајјән (*Ш.*)
каса
кәлбәтин
кәфкир
китаби үшә (*Бш.*)
күп || күпә
кәл-кәл (*С.*)—су габы
күвеч
күлдан
ләкән
ләчә (*К.*) совчадан бөйүк
мангал
масгура
маша
мечмеји (*Ичш.*) || мәчбаји (*К.*, *Һ.*)
нәлбеки
нәмәкдан
ојмағ
охлоу
пејла (*К.*)
пиләтә (*Бш.*)
поднус
румкә
санчағ
сатыл
сач
сачәјағ || сачәјағи
сәрпич (*Бш.*)
сәһәнк
сини
соча (балача сәһәнк)
субник (*Ш.*)
сүтдан
сымавар
табағ
тава (*Бш.*) || това (*Ичш.*) туа (*Г.*)
тас
тешт
түткеш
түшбәрәхур (*Бш.*)
ути
финчан
хәкәндаз
һәвәнкдәстә
чајник
чајрыз (чайгабы)
чекич
чәллек
чухур
чөмчә
чам
шиш

Тохунан шейләр

дифдик палаз (*К.*)
әбри палаз (*К.*)
ән (*Г.*, *Ш.*) палазын төкүнтүсүндән әмәлә кәлир.

кәбә (*К.*)
киш (*Ш.*) кәндирдән тохунмуш
күлли палаз (*К.*)
мајранч (мәфрәч) (*К.*)
парча-парча палаз (*К.*)
сумаг (*К.*)
хәли
хәлчә
хурчин (*Г.*) ‖ хунчыр (*Ичш.*) ‖ хунчур (*К.*)
һебјә
чуал
чечим
чики палаз (*К.*)

Көһнә өлчү адлары

батман* (=20 кирвәнкә=8 к.)
десәтин (=8 батман)
јарым батман (=4 кило)
јарымхалвар (=25 батман= =200 кило)
јарымһаллачи
кирвәнкә (=400 грам)
мисгал (=$^1/_{96}$ кирвәнкә)
пут ‖ пыт (=40 кирвәнкә=16 кило)
сачын (=3 рус аршыны)
урус аршыни (=16 кирә)
халвар (=25 пут=50 батман= 400 кило)
хан аршыни (=1 метр)
һаллачи (=5 чәтвәр=$^1/_2$ кило)
чәрек (=$^1/_4$)
четвәр (=24 мисгал=100 грам)
кирә—киреһ (=вершок)

Абшерон ярымадасында етишән мейвәләр

аг тут
алма
алча
армуд
бадам
вишнә
гара тут
гејси
әнчил
икдә
иннаб
кавали
муштут
нар
писдә
пороходи алча; базары алча; ири алча
һули
чыр алча
һејва

Үзүм нөвләри

абасбеки
агадаји
аг үзүм
аг шани
ала шани
гара кишмиш
гәзвини (*Ш.*)
гәрә мөүчи
гызыл үзүм
дәрбәнди

* Бунлардан бә'зиләри мүхтәлиф ерләрдә айры чүрдүр; мәс.: 1) *батман* Ереванда=12 кирвәнкәйә, Шәрирдә=14 кирвәнкәйә, Зәнкибасарда=24 кирвәнкәйә, Кировабадда=16 кирвәнкәйә, Ләнкәранда=10 кирвәнкә вә с. 2) *десәтин* Ереванда=2 халвар=60 пут=960 кило; башга ерләрдә=9; 3) *халвар* Ереванда=30 пут=480 кило; бу өлчүйә Араз гырагында (Нахчыван) вә Кировабадда тагар дейилир; 4) *чәрәк* Ереванда вә Ләнкәранда=$^1/_4$ аршын=4 вершок; Кировабадда=4 кирвәнкәлик сүд габы. Бунлардан башга дикәр районларда олан ашагыдакы өлчү адлары Бакы диалектиндә дә көрүнүр; мәс.: 1) голлач (Ереван); гулланч (Губа); 2) көүз (Ләнкәран) ‖ кәвүз (Гарабаг, 3) чанах (Кировабад, Ереван вә с.); 4) код (Ереван); 5) астил (Ереван, Гарякин, Кировабад); 6) һогга (Гарякин) вә с.

дөвәкөзи (*Мәр.*)
дүхшеји (*Ш.*)
әләнкүр (*Ш.*)
әскәри
кечиәмчеји
кишмиш
каванкир
кәлин бармагы (*Н.*)
кирдә кишмиш
мөүчи
пүшраз(фарсча—пиш—габаг+ +раз—етишән=тезјетишән
пыр-пыр (*Фатмайы*)
сарикилә
сәлјан үзүми (*Ш.*)
сиркеји
сых үзүм (*Ш.*)
халбәсәр
хатыни
хирид үзүми (*Н.*)
хот-хоти
шабрани
шәкәри
ширеји

Хырда (бостанда) әмәлә кәлән мәһсул

аг гон (*һөс.*)
ади гарпуз
ала гарпуз
ахундтуми (*һөс.*)
бадымчан
балгабаг (*Н.*), бәлјабаги (*һөс.*)
боз гарпуз
гарпуз
гәрибәтум
грозни гарпузи (узунсов гарпыз)
дөвә добани (*Ш.*)—говун
әлмәммәд туми (*Ш.*)
зирә гони (*һөс.*)
ираван көки (*Ш.*)
јелпәләк (*Ш.*), хијар (*Ичш.*)
каһи (*Ш.*) ‖ коһи (*Ичш.*)

кәвәр ‖ көвәр
кәләм
кәлик (*Ичш.*) ‖ калик (*Мәрдәкан*)
кәртоф
кишниш ‖ кешниш
көк
күди
кәрмек (*Ш.*)
лобјә
милли гарпуз
нанә
патрушкә (*Н.*) ‖ петрушкә (*Ш.*)
помодор (*Ичш.*) ‖ пәмәдор (*Ш.*) ‖ памадар (*Н.*)
пүшраз гарпуз (тез дәйән)
сарај туми (*Ш.*)
сәмәд гони (*һөс.*)
соган
туршәнк (=гузугулагы)
чәрчоу гони (*Ш.*)
чорат гони (*һөс.*)
шамама (*Ш.*)
шоми (*Ишч.*) ‖ шуми (*Н.*)
шүд (*Н.*) шүвид (*Ш.*) ‖ чүјүд (*Кировабад*)

Хөрәк адлары

али мүсәмба ‖ мүсәмма
аш
багырсаг гормасы
бадымчан чыгыртмаси
басдырма
бозбаш
гејганаг
гејмә күки
гејмә хинкәл
гәлјә
гәтлет
горма
горма хинкәл
гујмаг
гутаб
дога

дөкмәдөшәмә
әвәликчило
әришдә чило
јарпағ долмаси
кабаб
кәләм долмаси
кәлләпача
күрзә
лобкәчило
мәрчичило
палдава
памадор долмаси
парча дөшәмә
сүтдипило
сүтдисијығ
таскабаби
тәндир гутаби
тәнкаб

тәрек
това кабаби ‖ такабаби
тоғ пило
түшбәрә
умач
фирни
фисинчан
хәмрашы
хәшил
хинкал
һалва
һәдик
һүсен кабаби
чуди
чығыртма
шамкабаби
шорпа

БАКЫ ДИАЛЕКТИНӘ АИД НҮМУНӘЛӘР

ИДИОМАЛАР

(*Ичш.*, *Бш.*)

Дөләтин кәлһакәлиду
Кәләјин кәсди
Көз-гулағда ол
Вәрим әли јохды
Мәни чин атына миндирмә
Гоз-гоз ојнијир ‖ ојнир
Нәм-нүм елијир
Көни вәрдүн суја
Ашынын сујыни вәрди
Хәлчәни вәрдүн су ашаға
Көзүм чыхдыјә салыб
Бурнуа шам ији дејмиб
Нә зәлзәләдән, нә вәлвәләдәндү
Елә вурдым ки, мил дурды
Чикини дә билир, бикини дә
Добана түпирди
Сүрүшгулијә дәм вәрди
Көз вәрир, ишығ вәрмир
Дамағым јохды
Үзүмүн сујн төкилүб
Сән дес бири, бир дес бири
Үзүнә баханда керек кәффарә вәрәсән
Үз-көзини туршытди
Үзүннән нордбес төкилир
Бир атым барты вар
Чөнкә вахдыду, голтығында гызыл балыг пишәр
Гурбан олсун күләр үзүвә
Ашна, үстини вурма, даш гој үссүнә

ТАПМАЧАЛАР

(*Ичш.*)

Дағдан кәләр дудуғ суи,
Һеш кес уни дада билмез,
Чүлфә тохар әнни бези,
Һеш кес уни киә билмез. (*Һөрүмчәк*)

Шишәдән галә көрдим,
Әфсун олмыш унда аб.
Чыхар зәррин топ кими,
Фет ејләр уни афтаб. (*Навалчадан асылмыш буз йығыны*)

Бир сүри атдар чәмәндә отдар,
Вахди чатанда, чинәдани патдар. (*Памбыг*)

Әтиннән кабаб олмаз, ганыннан каса долмаз. (*Нар*)

Дағдан кәлир дағ кими,
Голлари будағ кими,
Әкилир су ичмекә,
Бекирир улағ кими. (*Манчалаг*)

Бир балача маггаши,
Јандыру дағи-даши. (*Истиот*)

Бир балача бои вар,
Гырмызыдан дони вар. (*Иннаб*)

Бир балача бои вар,
Һәр кечәдә тоји вар. (*Лампа*)

Икнә көзиннән бахарам,
Чүмлә чаһани јыхарам. (*Түфәнк*)

Сарыду зәфәран дөкүр.
Јазылыду китаб дөкүр. (*Гызыл*)

Бырдан выррам гылынчи.
Фәләкдә ојнар учи. (*Илдырым*)

Атамун бир дони вар, гәтдемек олмаз,
Чибиндә пули вар, санамағ олмаз. (*Көй вә улдуз*)

Ујани гаја, бујани гаја,
Ичиндә сари маја. (*Юмурта*)

Јетмиш дес палтар кијиб,
Тикилмемиш, дүкмесиз. (*Кәләм*)

(*М.*)

Гараду, гарға дөкү,
Гәнәти вар, гуш дөкү,
Өзү дә и билир,
Тула дөкү. (*Гарагурд*)

Дөвә добани,
Кәзәр обани,
Алти гычы вар,
Ики добани. (*Тәрәзи*)

Дилим-дилим нар,
Дизимечән гар,
Ушди бир кеклик.
Гонди бир дилбар. (*Буғда*)

Күн чыхыр лахдәләнир,
Гапылар тахдәләнир,
Бакијә бир ат кәлир,
Әлли јердән нохдәләнир. (*Паравоз*)

(*Ч.*)

О нәди ки, башын кәсмәсән, јеримәз. (*Гәләм*)

Сәр-сәр дурдым, аг оғлани вырдым јерә. (*Фыртыг*)

Јүкри-јүкри јымыртдар. (*Чәһрә*)

(*С.*)

Мән дијаннам, о кидәр. (*Сәс*)
Мән кидәрәм, о галу. (*Ләпир, из*)

Бачадан дүшди шап еләди,
Көһәр они һапп еләди. (*Сичан, пишик*)

Бир беләчик боји вар,
Ал харадан дони вар. (*Ийдә*)

Бир белә лил даши,
Јандыру дағи, даши. (*Истиот*)

Тат тати көтүрү,
Тат оғлын көтүрү,
Оғли јарпаг көтүрү.
Јарпаг торпаг көтүрү. (*Тахта-шалбан*)

Һап-һапи, кәрки сапи,
Беш быдаги, бир јарпаги. (*Әл*)

Тати татда көрдим,
Әчәб суратда көрдим,
Икирми дөрд улдузи,
Дөрд ајын алтда көрдим. (*Нал-мых*)

(*Н.*)

Бир арвад бир гыз доғди,
Нә баши олди, нә әјаги.
О гыз доғди бир оғлан,
Һәм баши олди, һәм әјаги. (*Юмурта*)

Бакы диалектиндә ишләнән охшамалар

(*Бш.*)

Гадов алым!
Гурбанун олум!
Ағруви алым!
Дөнүм көзүвә!
Бојува гурбан!
Дәрдүн мәнә кәлсүн!
Гурбан олум сәнә!
Гадон-балон үрәјимә!
Башува дөнүм!
Сәнә мәним чаным гурбан!
Чан!
Гадаси!
Атам-анам сәнә гурбан!

ГАРҒЫШЛАР

(*Бш.*)

Өд!
Чор!
Зек!
Ағу!
Өлүм!
Азар!
Дәрд!
Боғма!
Әндами ачылмыш!
Зәһләм кетмиш!
Чуванәзән өлмүш!
Күлбаш!
Мејдүви көрүм!
Әлүн гурусун!
Үзүвә ләнәт!
Көзүн чыхсун!
Чикәрүн јансун!
Сәрникүн оласан!
Түнбәтүн оласан!
Корбакор оласан!
Күл олсун башуа!
Гадам ағзуа ‖ ағзува!
Бојуви јерә сохум!
Мүрдәшүр јусун үзүви!
Ити күллејә кәләсән!

Әндамун ачылсун!
Боғазуви губар тутсун!
Јерә кирәсән!
Балаларун ағлар галсун!
Әлдән-әјағдан оласан!
Сәни көрим чолағ оласан!
" " гапылар ачыб кирмијәсән!
" " чуванезән өләсән!
" " бу күннән саба чыхмијәсән!
" " гапун бағлансун!
" " ган гусасан!
" " тикә-тикә оласан!
Бојун гарајердә галсун! (*h.*)
Ган гусасан! (*h.*)
Тиррәнә! (*h.*)
Гәдә кәлсин Уа! (*h.*)

(*М.*)

Гарајер оғуррасун сәни!
Бојува ип өлчүм!
Гара јерә сохум сәни!
Өлүм олсун сәнчүн!
Сәни көрүм чәрриәсән!
Једикүн бурнуннан кәлсүн, былығ-былығ төкүлсүн!
Ган әндәрәсән!
Сәни көрүм гызыл күллејә кәләсән!

(*hөс.*)

Шоғәрибә галасан!
Надра галасан!

(*К.*)

Јаланчунун көзи чыхсун!
Јаланса, дилүннән оласан!
Чәр дәјсүн! (*К.*)
Боғма тутсун боғазуннан!
Үрәјүә гәрә чыхсун!
ҮзҮә гара јара чыхсун!
Гарајерә кирәсән!
Әндамун илдыз ајаз олсун!

Бакы диалектинә аид парчалар

(*Ичш.*)

НАҒЫЛ

Бир падшаһун арвади нохош олур. Һәким дир ки, арвадун нохошдығынун дәрмани армуддур.

Падшаһ вәзирә әмр едир ки, көркинән һәр јердән армуд мүәссәр илијәсән нохошдан өтри. Бир кәндчи ешидир ки, падшаһун арвади нохошду, һәким уннан өтри армуд исдијиб.

Бир кәнд әһли дә арвадына дир ки, көркинән ки, саманнығда басдырдуғун армуддан көр галыб ки, падшаһун арвади үчүн апарағ, бизә әнам вәрсүн. Арвад кедир, ахтарыр, көрир ки, беш дәнә галыб, кәтирир вәрир кишијә; бу да кәтирир, кедир, падшаһун тәрәфинә. Кедир, јетишир падшаһун гапысына, гапыни тағгылбаб елир. Гапычи кәлир гапыјә. Гапычи хәбәр алыр ки, кәтирдикүн нәдү?

—Бес, падшаһун арвади нохошду, онынчун армуд кәтирмишәм.

Гапычи хәбәр вәрир ки, армуд кәтирибләр. Ордан һөкм чыхыр ки, быраxун, кәлсүн. Кәтди кедир, чыхыр јухари. Јухарда вәзирә дир ки, падшаһун арвади нохошду, онынчун армуд кәтмишәм. Алыр армуди, вәрир падшаһа. Сора һөкм елир ки, апарун муни, салун зиндана. Апарыллар, салыллар зиндана. Зинданда да бир нечә нәфәр адам уннан хәбәр алыллар ки, сәнүн нә тәхсүрүн вар ки, сәни дә кәтириб салыблар бу зиндана. О да чаб вәрир ки, падшаһун арвади нохошди, әлан еләмишди ки, ким армуд кәтсә, она әнамым чатачек, мән дә армуд кәтирдим, мәни салдылар зиндана.

Бир нечә миддәт зинданда галыр, ил кәлир баша. Падшаһун арвади бу армуддан бир нечәсини јир, сағалыр вә бир дәнә оғли олыр. Бир илдән сора бу тусдағлари падшаһ јохлир. Зинданда оланнар чыхыр бајра, армуд кәтирән чыхмыр вә дир ки, јерим јахчыду. Падшаһа хәбәр кәлир ки, бир нәфәр чыхмыр вә дир ки, јерим јахчыду. Һөкм елир ки, кедүн кәтирүн быра. Муни һөкминән кәтириб кәлилләр падшаһун гуллығына, падшаһ муннан хәбәр алыр ки, сән нә барәјә көрә кәлмирсән. Чаб вәрир ки, әлан еләмүшдүн ки, арвад нохошду, армуд кәтирәнә әнамым кечәчек.

—Армуд кәтирән сәнсән?

—Һәри, мәнәм.

—Вəзир!

—Бəли, армуд кəтирəн бу́ди.

—Апар муни хəзинијə, нə өрəји исдир, хəзинəдəн пул кɵтүрсүн.

Бу да дахил олур хəзнијə, бир ојана бахыр, бир быјана, кɵрир ки, бир мүшар вар, мүшари кəтирир, салыр хунчырына. Бир дə бахыр кɵрир ки, бир дəнə палта вар. Вəзир дир ки, пуллардан кɵтиркинəн. Дир ки, булар мəнə кəрекдү. Бир дə кɵрир ки, лапаткə вар, ону да кɵтирир гојыр хунчыра. Вəзир дир ки, пуллардан кɵтир, дир ки, булар мəнə лазымду. Кəлир ки, кедмекликə, падшаһун габағыннан кечəндə дир ки, нə кɵтирди хəзинəдəн. Дир ки, бу хунчырдакилəр мүшарду, палтаду, лапаткə.

Падшаһ сорышыр ки, нə барəдə булари кɵтирмисəн, гашдаш кɵтирмəмисəн? Дир ки, кедəчəкəм нəки бағда армуд ағачы варду улари мүшаррнјечекəм, лапаткејнəн кɵтүклəрини газачекəм, палтејнəн улари кɵтүкдəн диблəрини ырачекəм. Əлан елијəчекəм ки, нəббадə армуд əкəсүз; армуд апарани падшаһчун бир ил зинданда сахлиллəр, сора диндирилләр.

(*Бш.*)

ШАМДАНУН НАҒЫЛЫНДАН БИР ПАРЧА

Күннəрүн бир күниндə Јемəн вилајəтиндə бир падша варди. Мунун һəр нə гызи олсеjди ɵлдүтдирəрди. Гыз тајфасыни кɵзи кɵтирмəзди. Бир күн арвади һамилə иди.

Падша диди: „Арвад, əкəр бир дə гыз доғсон, сəнүн ɵзүви ɵлдүртдирəчекəм“. Вахт олди, доғмағ заманында арвадун гызи олди.

Арвад јалварди момијə ки, бу сирри һеш кес билмəсүн, апар ушаги сахла, падша дијəрүк ки, ушағ ɵли олди. Мома ушаги кɵтириб апарди ɵјүнə. Падша хəбəр вəрдилəр ки, ушағ ɵли олди. Мома башдади гызи бесдемекə. Гыз кəлди, јетишди ом беш-он алти јашына. Гыз билирди ки, о, падшаУн гызыду, ама анаси уна тапшырмышди ки, һеш кесə сирри демə.

Күннəрүн бир күниндə падша Оа кедирди. Чамат да күчəлəрə, дамлара јығылыб падша тамаша елијирдилəр. Гыз да атасыни һеч кɵрмəмишди.

Падша атун үстиндə сағында вəзири, солында вəкили чəлалнан кедə-кедə ојан-бујана бахырди.

Бир ɵјүн габағыннан кечəндə, дамун үстиндə кɵзи бир гыза саташди, бир кɵУлдəн мин кɵУлə гыза ашиғ олди. Гапыни нишаннијиб кетди о^в^а. Одан гејдəннəн сора чағырди арвадыни ки, арвад сəнүн оғлун о́лмыр, мəн ɵлəнмек истирəм. Арвад диди ки, ихтијар сəндəдү. Чүнки падша иди, она сɵз дијə билмезди...

(*М.*)

ҺЕКАЈƏ

Нохани кəндиндə бир налбəнд олур. Бир нəфəр Сарај кəндиннəн ати кəтирир наллатмаға. Ат бəднал олур. Бу һəрчи бағлијир ат дијаммыр; сора бу ати кəтирир дилиннəн бағлијир; сора ати наллијир. Мыхы^и^ выранда, ат чапалијир, дили гырылыр. Бир нечə вахт кечир мынун үссүннəн. Оғлан таза тој елијибмиш. Гајнатаси хəбəр кɵндəрир ончун, кəлсүн, мəнə кɵмек елəсүн, тахыли пичек. Бу оғлан да кəлир. Даһа бу кишинүн јанна кəлмир, башдијир бир тəрəфдəн пичмекə. Киши чағырыр ки, кəл чɵрек јијек. Оғлан да кəлир ејлəшир, һинди исдир ки, гејнатаси илə сɵбет едə, бир гəдəр ачыла, кишидəн хəбəр алыр:

—Ај əми!

Дир:—Гадо^и^ алым нə диəсəн?

Оғлан дир:

—Нə мејвəду күли йох, нə һејванду дили јох?

Киши чаваб вəрир:

—Гадо^и^ алым, əнчил ағачыду күли јох, сарајлынун атыду дили јох.

Оғлан мыни ешидəн кими, ачығ елир, чыхыр кедир.

(*М.*)

ҺƏЧИЈНƏН ЛОТУНУН СɵБЕТИ

Бир һəчијнəн бир лоти јолдаш олуллар. Лоти дир һəчијə ки, ај һəчəми, кɵнə кишисəн, бир ез сɵбет елəкинəн. һəчи дир ки, баш үссə, оғлым.—һəштəрхана кедирдим, јолда прохотда кɵрдим ки, дəздəн бир балығ атылди, ағзында дɵрд јүз гырх диш сајдым.

Лоти бахыр көрир ки, һәчинүн дидики тәмиз јаланду. Башдир:— Aj һәчәми, атам реметдик бир күн мәни көндәрди ки, кед, бағи беллә. һәчи, бағмыз да Шүвәландеjди. Мән дә кедиб башдадым бағи ишдәмекә. Бирдән әлими чибимә салдым, көрдим чибимдә үш-дөрд дәнә горулмуш куди туми вар. Өз-өзүмә дидим ки, әши мыни чытдамағдан нолечек, јахшыси булы ки, булари ек. һәчи, мән дә бир чала газыдым, тумлари салдым ура. Гәjдиб кәләннән сора, көрдим тум көкәриб, бир гәриш дә гол вәриб. Бир вәдрә дә су вәрдим. Ахшам олди, чыхдым, кәлдим. Бу бирси күн кетдим, көрдим ки, тағ һасардан ашыб, дүшиб јолын ичинә, көрдим ки, јолдан кечән әрәбәләр тағи әзиб коррићекләр, кетирдим, алтыни пајаладым. һәjфим кәлди, һәчи, бир вәдрә дә су вәрдим. Үчүмчи күн кәлдим көрдим ки, һәчи, тағ чатыб Бинә бағларына. Бир вәдрә дә су вәрдим. һәчи, Бинә бағларыни ешидән кими, гәjдир лотиjә:

— Aj оғыл, бәркәм сәф елирсән, о узунлуғунда тағ олмаз ки?!

Лоти дир ки, һәчәми, ишүә бах, сәнчекез өләсән, балығун дишин азалдырсан, азалд, азалдмасон, кедиб бир вәдрә дә су вәречекәм.

(*М.*)

ИКИ ЈАЛАНЧИ

Ики јалан данышан олыр, дилләр: кедек јалан данышағ, анчаг бир-бирмизин јаланни тәсдиғ елиjек. Јолдаши дир, әjби јохду, кедек.

Кәлләр чыхыллар бир кәндә. Бири башдир ки, мән ешитдим ки, көкдә күчик зынгылдир. Чамат јығылыр гынылилләр они ки, па атоннан јалан јеси! А балам, күчик көкә нечә чыхди. Јолдаши бахыр көрир ки, иш шулуғду, олари дөкечекләр. Дир: Әши, нөшүн гыныјирсуз они, олар дә, чалаған вурар чајнағына апарар көкә, зынгылдиjәндә о да сесини ешидәр. Сора икинчи дир ки, сиз она нә дирсүз ки, мәним атамын бир төләси вар, аты төләнүн бу башында чүтдәшдирирсән, о башына кедәнчә доғур.

Биринчи дир ки, мәним атамын да бир шүли вар, һәлә ки гурағлығ олур, булутдари аралир, јағыш башдир јағмаға.

Икинчи дир ки, па атоннан јалан јеси, пес они һарда сахлир.

Биринчи чаваб вәрир ки, сәнүн атоүн төләсиндә.

(*С.*)

Ики адам бир-бириннән сөбет башдиjилләр ки, бу алаји-алаји јеррәрүн данышығларыни нечә баша чыхағ. Дилләр ки, бекили чүт данышыр, у бир нәфәр дир ки, шамахлы ејһамла данышыр, дәрбәтди кәллә данышыр. Они неjнән билек.

Дидиләр ки, олари бир-бир кәтирүн, диндирүн.

Шамахлыни чағырдылар, кәлди, ичәри кирәндә гаш-көз иләди, нә вар? Онда билдиләр ки, о шамахылыду. Бекилини кәтирдиләр, оннан хәбәр алдылар ки, дилләр сүз чүт данышырсуз. О диди ки, биз данышмануғ, кәтди-күтди данышар. Дәрбәтдини чағырдылар, кәлди; дидиләр она сүз кәллә данышырсуз. У диди ки, һаси гудуғ оғли диәдү уни!

(Ч.)

ЧОБАН МӘҺӘММӘДИН НАҒЫЛЫНДАН БИР ПАРЧА

Белә рәвајәт едилләр ки, чүн күннәрин бир күниндә бир Мәһәммәд адди гоччағ оғлан вар иди. Мунун бир попағи вармыш ки, једди гојын дәрисиннән; бир чухаси вармыш ки, әлли једди јердән јамағи вар имиш.

Күннәрин бир күнү шәрдән чыхыб кедәтди ки, өзүнә бир парча чөрек газансун. Јорылыб бир гәбристанда отуратди.

Амма ешит әми гызи вә әми оғлыннан. Булар бу шәрдә олырдылар. Күн окундән ки, әми гызи әмоғлына дијәтди ки, әхшәм мән сәни гәбристанда көздијәдәм, кәл гачағ. Гызын әмси оғлынын да ади Мәһәммәд имиш. Гыз әмси оғлыннан габағ ата миниб гәбристана јавуғлашатди. Таки бу гыз Мәһәммәди чағырат, чобан Мәһәммәд дурад, кедәд гызын бәрабәринә. Шәбузүлмәт, көз-көзи көрмијәтди. Гыз әмиси оғлынын әвәзинә, Мәһәммәд алат тәркинә. Бир баш шәрдән чыхад. Таки өзини шәрә јавуғ бир шәрә јетирәтдиләр; гыз сәһәр көрәтди ки, бәли, әмси оғли дөкүр; данышмијиб үрәјиндә дијәтди ки, бу чыхыб бәхтимә. Шәрин бир ағашдығында гыз ати сахлијәтди, Мәһәммәдә пул вәриб дијәтди ки, кет өj ал вә өзүвә палтар ал. Мәһәммәд шәрә кирәтди, өзинә бир дес палтар вә мүлк алатди. Кәлиб гызи һәмин мүлкә гојатди. Булар бырда дурдылар јашамаға.

(*h.*)

ГЫЗ ИЛƏ ОҒЛАНЫН СӨБƏТИ

— Мəн бир гоз ағачи олсам, чөллəрдə питсəм, неjнəрсəн?
— Мəн бир алагарға олсам, гублоjи jесəм, неjнəрсəн?
— Бир килə дари олсам, jерə сəпилсəм, неjнəрсəн?
— Бир чүчəлик тоУғ олсам, дарыни jығсам, неjнəрсəн?
— Бир ала түлки олсам, чүчөи jесəм, неjнəрсəн?
— Мəн бир гызыл илан олсам, сəни чалсам, неjнəрсəн?
— Мəн бир ити хəнчəл олсам, сəни доғрасам, неjнəрсəн?
— Мəн бир гызыл алма олсам, сандыға кирсəм, неjнəрсəн?
— Мəн бир күмиш ачар олсам, сандығы ачсам, неjнəрсəн?
— Мəн бир гызыл ушғун* олсам, дəрjада кəссəм, неjнəрсəн?

Мəн бир көjчек кəлин олсам, пəрдиjə кирсəм неjнəрсəн?

— Сəн бир көjчек кəлин олсон, пəрдиjə кирəчек олсон мəн дə бир чаван оғлан оллам, jанува кəлсəм неjнəрсəн?

(*Г.*)

НАҒЫЛ

Бир гуш варди, гуш кетди бир колун дибиндə отди. Jошана деди ки:—„Чу-чу, кəл, мəи тəмиззə!" Деди ки:—„Тəмиздиjə дөкəм мəн сəни".

Деди:—„Кедəрəм, диəрəм ешшəjə, кəлəр, jиəр сəи". Кетди, ешшəjə деди ки:—„О колун дибиндə jошан вар, кед, оjи jе!"

Ешшəк диəди ки:—„Кедə дөкəм".

Деди:—„Кедəрəм, диəрəм чанавара, кəлəр сəи jиjəр". Деди ки:—„Кет де́кинəн!" Кетди деди ки, чанавара: — „Орда бир ешшəк вар, кет, оjи jе!"

Деди:—„Вар, ит кет бырдан, кедəрəм, гоjын-гузи jиjəрəм; ешшəк эти нөш jиjəдəм?"

Деди:—„Кедəрəм, итə диəрəм, кəлəр сəи өлдирəр". Кедиб итə диəд:—„Кет, чанавари өлдир!"

Ит деjиб ки:—„Кедə дөкəм".

Кедəрəм, диəрəм атычыjа, кəлəр гуjруғУи атар. Атычи деjиб ки:—„Кедиб памбығ атарам, мəн итин гуjруғын атманам".

* Ушғун ← русча „шхуна" = кəми ады.

Деjиб ки:—„Кедəрəм, диəрəм сичана, кəлəр jаjУи кəсəр".

Кəлиб деjиб сичана. Сичан деjиб ки:—„Кедə дөкəм, кедəрəм гəjси-кишмиш торбаларыны кəсəрəм, jиjəдəм".

Деjир ки:—„Кедəрəм диəрəм пишикə, кəлəр сəи jиjəр". Кəлир, пишикə диəн тəки". Кед сичаjи jе", пишик кедиб сичаjи jемəкə. Сичан пишикə деjиб ки:—„Jемə мəи, кедəрəм атычынын jаjын кəсəрəм". Сичан кедир атычынын jаjын кəсмəjə.

Атычи деjир:—„БашУа дөнүм, jаjыми кəсмə! Кедəрəм итүн гуjруғыны атарам".

Атычи кедир гуjрығын атмаға. Ит дə деjиб ки:—„Атма гуjрығми, кедəрəм чанавари өлдиррəм". Кедир чанавари өлдирмəjə.

Чанавар деjиб ки:—„Өлдирмə мəи, кедəрəм ешшəjи jиəрəм". Чанавар да кедиб ешшəjи jемəкə.

Ешшəк дə деjиб ки:—„Jемə мəи, кедəрəм jиjəрəм о jошаjи".

Ешшəк дə кедир о jошаjи jемəкə.

Jошан да деjир:—„Аj гуш, кəл сəи тəмиззиjим, мəи jемə дə!"

(*К.*)

ША ИСМАJЫЛ НАҒЫЛЫНДАН БИР ПАРЧА

Ша Исмаjыл Мəhəммəд шаhун оғлиjди. Мəhəммəд ша муни апарди, гоjди мəкдəбə. Вахд олди, дəрси тамам елəди, апарди, гоjди они бир пəлванның мешғи алмаға.

Пəлванның мешғиннəн гуртараннан сора атасыннан ат, гылынч, галхан исдəди ки:

—Оа кедечəкəм.

Атаси нечə ат кəтди, hеч бири он илгабында давам кəтирмəди. Дөнүб сора деди ки:—„Илхыда бир гəмəр даj вар. Гəмəр даjи кəтирүн!"

Гəмəр даjи кəтдилəр, Jəр əсбаби басыб үссүнə мөтəбəр тапгырын бəркизиб, өз сəлаhын да кəтириб үссүнə; бир нечə атдиjнəн Оа чыхмағда олсун.

Дүшдилəр jола, кəздилəр, доландылар, дүшдилəр ахшама. Даjи, шəрə гаjыда билмəдилəр. Көрдилəр бир бөУк оба вар. Вəрдилəр өзлəрин обыjа. Əмр вəрди jанындаки jолдашларына ки:— „həрəУз бир гапыjа кедүн!"; өзи дə бир оба бөУкүнүн гапсына дүшди. Оба бөУкүнүн бир гызи варди. Гызын

ади Күлзар ханым иди. Орда бу ешг јетирди Күлзар ханыма. Икиси, гызнан оғлан, үзүкләрини бир-биринә вәрдиләр Сабаһ олан кими, шәрләринә кәлмәкдә олсуннар. Кәлән кими Ша Исмајыл өзин салди нохошдыға. Атаси, нә ки һәким варди, јығди кәтди малич еләсүн. Һеч бири малич елијә билмәди. Сорышдылар ки, Исмајыл, сән нохошдуғун нәди ки, бу һәкимләр малич елијә билмәди.

Исмајыл деди ки:—„Гыззан башга һеш нохошдығым јохду. О гызын дәрдинннән мән бу һаләтә дүшмишәм". Атаси чуғабында деди ки;—„Гыза елчи көндәррәм, вәрәр, аллам". Онын елчиси кәлмәкдә олсын гыз јијәсинин јанна. Гыз јијәси чуғаб вәрди ки:—„Бир һәфдејәчән мәнә вахд вәр!"

Бир һәфтәни Мәһәммәд шадан мөһләт аланнан сора, бу, сәркар гачмағда олсун өз вилајәтинә, гызи да өзи илә апарди. Бу хәбәри Мәһәммәд ша хабар вәрдиләр. Ша Исмајыл һәмән гәмәр ати миниб, оријәчән сүрди, кәлди обијә. Кәрди ки, оба көчиб, кәкликләр јурдун јериндә отдир. Бахди кәкликләрин отдамағына, тәби кәлиб Күлзар ханмун далијчә кәрәк нә деди:

Јар јуан әлләрүн кедмәз хинәси,
Гырмызи дындығи вар, мәхмәр синәси,
Чимәнник олағи, гузеј бинәси,
Охыр-охыр, кәлир сәси кәкликүн.

Ахшам олчағ гачар, кедәр бинајә,
Сабаһ олчағын јығылыб кәлир күнајә,
Ала гајтан кечиб чарпаз синајә,
Охыр-охыр, кәлир сәси кәкликүн.

Ики көзәл бир-бириндән бәһс ејләр,
Әввәлүн тој бајрам, ахырын јас ејләр,
Охыр-охыр, гајаларда сәс ејләр,
Охыр-охыр, кәлир сәси кәкликүн.

Кәкликләрдән муа бир хабар олмади, јуаш-јуаш сүриб атыни көчин ирзијнән...

(*Ш.*)

ГАРАВӘЛЛИ

Баға көчирдүк, јатағда бир ахсағ фәрәмиз галди бизим. Бу бири ил көшдүк гышдаға; көрдик ки, јатағ долыб јымыртејнән, ат-летек кәтирдик, јымырталари чәкдик гырағa. Вәл кәзлирдик үссә, соУрдуғ.

Фәрәси бир јанә ајрылди, хорызи бир јанә.

Бир ахсағ хорыз ајрылды олардан. Кәсдим хорызи, ганыннан бир ағач көкәрди, башында бир гарпуз, гарпузи дәрдим, кәсим, пычағ дүшди ичинә, сојундум кирдим ичинә, ахтарырдым, көрдим: бир киши раст кәлди мәнә, дедим једди гатар дәвә итиб ахтарырам, тапа билмирәм.

Ағакиши даји дијир:—гышдағдан кәлирдим, көрдим ағ чадыр вар, ати чәкдим бағладым чадырын атда, одын јығдым от басдым; башдадым әлими гыздырмаға.

Көрдим јухардан су төкүлир, көрдим көбәлекдү.

Сәлли әла сахсаған, јағлы фәтир, көк соған, наллы дошан, чулли гурт, бизоУ гоан билдирчин, кәртәнкәлә мал сатыр, сәрчә тәрәзи тутур, комыш башын гырхдырыр, дәвә дәллеклик едир.

Нәркүз хатын јонча беким, пекни салдығ кәлинин кәбиннә.

МҮНДӘРИЧАТ

Сәһ.

Кириш 5
Транскрипсия 7
Бакы диалекти вә онун башга диалектләр арасында мөвгеи . . 9
Фонетика 14
Морфолокия 47
Синтаксис 136
Лексика 155
Терминләр 202
Бакы диалектинә аид нүмунәләр 211

2, 1/2 5

АГУ

х9ɛ

89А

Нәшрийјат редактору *Ә. Ханбабаев*

Техредактору *Ш. Ағаева*

Корректору *С. Бағырова*

Чапа имзаланмыш 6/XI 1956-чы ил. Кағыз форматы 60×92¹/₁₆=7,6 кағыз вәрәги. Чап вәрәги 14,12. Уч.-нәшр. вәрәги 12,2. ФГ 04808. Сифариш 289 Тиражы 500. Гиймәти 7 ман. 20 гәп.

Азәрбайчан ССР Мәдәнийјәт Назирлийинин „Гызыл Шәрг" мәтбәәси. Бакы, Һәзи Асланов күчәси, 80.